

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Філософський факультет

Кафедра політології

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему «**Зовнішня політика Італійської Республіки та її місце у
Середземноморському регіоні**»

Виконала: здобувачка вищої освіти
4 курсу групи ОП-41 денного відділення
напряму підготовки 05 - "Соціальні та
поведінкові науки"
спеціальності 052 «Політологія»
ОПП «Політичні технології
та аналіз політики»

Лягуша Марія Олександрівна

Керівник: д. політ. н., професор

Комарова Тетяна Геннадіївна

Рецензент: д. юр. н., доц., професор

Кононенко Валерій Петрович

Харків – 2025 року

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
Філософський факультет
Кафедра політології
Спеціальність 052 Політологія
Освітньо-професійна програма «Політичні технології та аналіз політик»
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри

О.А. ФІСУН
(ініціали, прізвище)

_____

(підпис)

« _____ » _____ 20 ____
року

ЗАВДАННЯ

На кваліфікаційну роботу бакалавра

Лягуши Марії Олександрівни

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи: «Зовнішня політика Італії та її місце у Середземноморському регіоні»
керівник роботи Комарова Тетяна Геннадіївна, д. політ. н., проф. кафедри політології
затверджені наказом по університету від від «22» березня 2024 року № 3801-5/795
2. Строк подання студентом роботи 30.04.2025
3. Перелік питань, які потрібно розробити:
  1. Проаналізувати теоретичні та методологічні основи зовнішньої політики як форми публічної політики.
  2. Висвітлити історичну динаміку формування середземноморської стратегії Італії.
  3. Визначити сучасні зовнішньополітичні пріоритети Італії у Середземномор'ї.
  4. Розглянути основні інструменти реалізації італійської зовнішньої політики в регіоні.
  5. Оцінити ефективність дипломатичних і безпекових заходів Італії.

6. З'ясувати роль Італії як регіонального посередника між ЄС та Північною Африкою.

4. План роботи

№ з/п	Назва етапу роботи	Термін виконання етапу
1	Консультація з керівником щодо обрання теми роботи	30.09.2024
2	Затвердження теми роботи	12.10.2024
3	Аналіз та підбір літературних джерел для написання роботи	30.11.2024
4	Написання змісту до кваліфікаційної роботи	30.12.2024
5	Написання першого розділу та висновків до нього	30.01.2025
6	Написання другого розділу та висновків до нього	28.02.2025
7	Написання вступу до роботи	15.03.2025
8	Написання висновків до роботи	31.03.2025
9	Оформлення списку використаних джерел	15.04.2025
10	Написання анотації	30.04.2025
11	Фінальні коригування та доопрацювання	12.05.2025
12	Переддипломна практика	19.05.2025-08.06.2025
13	Підготовка доповіді до виступу на захисті кваліфікаційної роботи	20.05.2025
14	Підготовка презентації до виступу на захисті кваліфікаційної роботи	21.05.2025
15	Підготовка до виступу на захисті кваліфікаційної роботи	22.05.2025
16	Передзахист кваліфікаційної роботи	26.05.2025
17	Фінальні коригування та доопрацювання після зауважень на передзахисті	26-29.05.2025
18	Перевірка кваліфікаційної роботи через систему антиплагіат	30.05.2025
19	Захист кваліфікаційної роботи	11.06.2025

5. Дата видачі завдання 30.09.2024

Здобувач вищої освіти _____ М.О. Лягуша

Керівник роботи _____ Т.Г.
Комарова

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н.
КАРАЗІНА
ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ**

Направляється студентка *Лягуша М.О.* до захисту бакалаврської роботи за спеціальністю 052 – політологія на тему: *«Зовнішня політика Італійської Республіки та її місце у Середземноморському регіоні»*

Бакалаврська робота і рецензія додаються.

Декан філософського факультету _____ Карпенко І. В.

Довідка про успішність

Студентка *Лягуша М.О.* за період навчання на філософському факультеті з 2021 року по 2025 рік повністю виконала навчальний план за спеціальністю з таким розподілом оцінок за національною шкалою:

відмінно – _____%, добре – _____%, задовільно – _____%.

Фахівець 1 категорії

навчального центру організації

освітнього процесу філософського факультету _____ Ревкова Н. Є.

Висновок керівника бакалаврської роботи

Студентка *Лягуша М.О.* виконала бакалаврську роботу на тему *«Зовнішня політика Італійської Республіки та її місце у Середземноморському регіоні»* яка присвячена аналізу зовнішньої політики Італійської Республіки та визначенню її ролі й впливу в Середземноморському регіоні в контексті сучасних геополітичних процесів.

Керівник бакалаврської роботи:

професор кафедри політології

Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна,

доктор політичних наук _____

Комарова Т. Г.

_____20____ року

Висновок кафедри про бакалаврську роботу

Бакалаврська робота розглянута. Студентка *Лягуша М.О.* допускається до захисту роботи в Екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри політології _____

Фісун О.А.

ЗМІСТ

Зміст	2
Вступ	3
Розділ 1: Теоретико-методологічні засади вивчення зовнішньої політики Італії у Середземноморському регіоні	7
1.1. Поняття та основні підходи до аналізу зовнішньої політики держав у міжнародних відносинах	7
1.2. Історична еволюція зовнішньої політики Італії в контексті середземноморської стратегії	11
Висновки до розділу 1	17
Розділ 2: Сучасна зовнішня політика Італії та її роль у Середземноморському регіоні	19
2.1. Зовнішньополітичні пріоритети Італії у Середземномор'ї: безпека, міграція, енергетика	19
2.2. Італія як посередник і регіональний гравець: оцінка ефективності дипломатії, інструменти м'якої сили, участь у регіональних ініціативах, майбутні сценарії	40
Висновки до розділу 2	66
Висновок	68
Література	70

ВСТУП

Дослідження зовнішньої політики держав у сучасному світі міжнародних відносин представляє собою надзвичайно складний та багатогранний процес, який не обмежується поверхневим розглядом кінцевих рішень чи результатів, а передбачає глибоке занурення у вивчення мотиваційних аспектів, аналіз структур, відповідальних за прийняття ключових рішень, а також урахування широкого спектру контекстуальних факторів, що безпосередньо впливають на формування та обрання конкретного зовнішньополітичного курсу тієї чи іншої країни, що підтверджується працями Олдена та Арана. Розуміння зовнішньої політики як специфічного різновиду публічної політики, що розробляється та втілюється в життя державними інституціями, вимагає усвідомлення її сутності як своєрідної реакції держави на виклики та проблеми, що постійно виникають у динамічній міжнародній системі, при цьому головною метою такої реакції є забезпечення та захист національних інтересів, як зазначає Луу Туї Хонг у своїх дослідженнях. Саме ця орієнтація на практичне застосування навичок, потреба в розвинених аналітичних здібностях, вмінні не лише розробляти ефективну політику, але й надавати обґрунтовані та переконливі поради особам, відповідальним за прийняття остаточних рішень, відрізняє глибокий аналіз зовнішньої політики від простого фактологічного дослідження.

Вивчення зовнішньополітичної діяльності держави та інших залучених політичних інститутів на міжнародній арені неминуче потребує застосування комплексного підходу, який би охоплював не лише конкретні дії, спрямовані на встановлення та підтримання стабільних відносин з

міжнародним співтовариством, але й механізми поширення власного впливу на інших суб'єктів міжнародних відносин, що детально розглядається у роботах Дурман О.Л. та Дурман М.О.. Актуальність обраної теми дослідження зумовлена перманентною еволюцією геополітичної ситуації в Середземноморському регіоні, що характеризується переплетінням різноманітних інтересів, зростанням безпекових викликів, зокрема пов'язаних з міграційними потоками та енергетичною безпекою, а також необхідністю адаптації зовнішньополітичних стратегій країн, що мають безпосередні інтереси в цьому регіоні, до нових реалій. Італія, з огляду на своє географічне положення та історичні зв'язки, відіграє особливу роль у Середземномор'ї, а аналіз її зовнішньої політики в цьому контексті дозволяє виявити ключові тенденції, пріоритети та виклики, що стоять перед нею та ширшим європейським співтовариством.

Ступінь вивченості теми зовнішньої політики Італії у Середземноморському регіоні характеризується наявністю значного масиву наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, які розглядали різні аспекти цієї проблематики. Зокрема, фундаментальні підходи до аналізу зовнішньої політики держав висвітлені у роботах К. Олдена, А. Аран, Луу Туї Хонг, О.Л. Дурман, М.О. Дурман, О.В. Новакової, Н.П. Пашиної, Дж. Сінгера, Ж.-Ф. Морена, Ж. Пакіна. Історична еволюція італійської середземноморської стратегії детально аналізується у працях М. Манчіні, Л. Пулітано, Н. Бонвічіні, А. Коломбо, Р. Алібоні, Л. Гуаццоне, Р. Бальфур, Б. Кугузі, Ф. Де Лючія Люмено, А. Коломбо, Е. Палм, С.М. Тореллі, А. Варвеллі, Ф. Котіккіа, Л. Квартапелле. Сучасні пріоритети, особливо безпекові, міграційні та енергетичні аспекти, знайшли відображення у публікаціях Н. Сарторі, А. Марроне, М. Нонес, А. Унгаро, Ф. Аннунціата, Н. Драго, Ф. Ангелоне, А. Коломбо, Г. Наталіція, М.Соріо. Позиціонування Італії як посередника та регіонального гравця розглядається у працях Р. Ханау Сантіні, Л. Горетті та Ф. Сімонеллі. Попри значну кількість досліджень, динамічний характер міжнародних відносин у Середземномор'ї,

поява нових викликів та ініціатив і постійна еволюція підходів Італії до регіональних проблем зумовлюють доцільність подальшого доопрацювання цієї теми, особливо в контексті оцінки ефективності сучасних італійських стратегій та їхнього впливу на регіональну стабільність та безпеку.

Метою дослідження є комплексний аналіз зовнішньої політики Італії у Середземноморському регіоні, виявлення її ключових пріоритетів, інструментів реалізації та оцінка ефективності в контексті сучасних геополітичних викликів. Досягнення поставленої мети передбачає послідовне вирішення таких завдань:

По-перше, проаналізувати зовнішню політику як специфічний різновид публічної політики, зосередившись на її теоретичних засадах і методологічних підходах до аналізу; по-друге, простежити історичну еволюцію зовнішньої політики Італії в контексті формування її середземноморської стратегії; по-третє, визначити ключові зовнішньополітичні пріоритети Італії на сучасному етапі в межах Середземноморського регіону; по-четверте, дослідити інструменти, за допомогою яких реалізується італійська зовнішня політика в цьому регіоні; по-п'яте, здійснити критичну оцінку ефективності дипломатичної та безпекової політики Італійської Республіки; і нарешті, з'ясувати роль Італії як регіонального гравця та посередника між Європейським Союзом і країнами Північної Африки, з урахуванням її участі у відповідних механізмах співпраці в межах ЄС і НАТО.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика Італійської Республіки, що являє собою сукупність дій та стратегій держави на міжнародній арені, спрямованих на реалізацію національних інтересів у взаємодії з іншими суб'єктами міжнародних відносин.

Предметом дослідження виступають специфічні напрямки, пріоритети, інструменти та результати зовнішньополітичної діяльності Італії

у Середземноморському регіоні в історичній ретроспективі та на сучасному етапі.

У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи, такі як аналіз та синтез для вивчення окремих компонентів зовнішньої політики Італії та їх узагальнення, історичний метод для простеження еволюції середземноморської стратегії Риму, порівняльний метод для зіставлення різних етапів та підходів в італійській дипломатії. Застосовувалися також спеціальні методи, зокрема системний підхід для розгляду зовнішньої політики як комплексної системи взаємопов'язаних елементів, інституційний аналіз для вивчення ролі державних органів у формуванні та реалізації зовнішньополітичного курсу, а також контент-аналіз офіційних документів, заяв політичних діячів та наукових публікацій для виявлення ключових тенденцій та пріоритетів.

Основна частина роботи складається з двох блоків. Перший блок присвячений теоретико-методологічним засадам вивчення зовнішньої політики Італії у Середземноморському регіоні, де розглядаються поняття та основні підходи до аналізу зовнішньої політики держав, а також детально аналізується історична еволюція зовнішньополітичного курсу Італії в контексті її середземноморської стратегії, починаючи від ранніх етапів формування держави до сучасних викликів. Другий блок зосереджений на аналізі сучасної зовнішньої політики Італії та її ролі у Середземноморському регіоні, де висвітлюються ключові зовнішньополітичні пріоритети Риму, зокрема у сферах безпеки, міграції та енергетики, а також оцінюється ефективність італійської дипломатії, використання інструментів м'якої сили, участь у регіональних ініціативах та розглядаються можливі сценарії майбутнього розвитку її політики.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 59 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 78 сторінки, з яких основного тексту – 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІТАЛІЇ У СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ

1.1. Поняття та основні підходи до аналізу зовнішньої політики держав у міжнародних відносинах

Аналіз зовнішньої політики постає як складний процес, що охоплює вивчення того, як держави формулюють та реалізують свої стратегії у взаємодії з іншими акторами на міжнародній арені (Alden, Aran 2012: 1). Це дослідження не обмежується лише кінцевими результатами чи рішеннями, але заглиблюється у процеси, що передують їм, досліджуючи мотивації, структури прийняття рішень та ширший контекст, що впливає на вибір зовнішньополітичного курсу (Alden, Aran 2012: 1). Розглядаючи зовнішню політику як різновид публічної політики, що планується та реалізується державою, важливо розуміти її як реакцію держави на проблеми, що виникають у міжнародній системі, з метою забезпечення національних інтересів (Luu Thuy Hong, 2022: 1656). Це відрізняє аналіз зовнішньої політики від простого дослідження, оскільки він орієнтований на навички, вимагає аналітичних здібностей, вміння розробляти політику та надавати переконливі поради тим, хто приймає рішення (Luu Thuy Hong, 2022: 1656). Вивчення зовнішньої політики як діяльності держави та інших політичних інститутів на міжнародній арені потребує комплексного підходу, що охоплює дії, спрямовані на встановлення та підтримку відносин із міжнародним співтовариством, а також поширення впливу на інші суб'єкти міжнародних відносин (Дурман, Дурман 2022: 14). Теоретико-методологічні основи аналізу державної політики передбачають розгляд різноманітних наукових підходів (Новакова, Пашина 2017: 8). Серед відомих концепцій виділяють інституціоналізм, що розглядає політику як результат діяльності державних інститутів; теорію політичного процесу, що акцентує увагу на етапах

формування політики; теорію відкритих систем, де політика є реакцією системи на зовнішні запити; теорію груп, що фокусується на боротьбі інтересів; та теорію суспільного вибору, що аналізує діяльність індивідів на основі їх інтересів (Новакова, Пашина 2017: 10).

Процес формування зовнішньої політики відбувається під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Зовнішня політика держави визначається її внутрішнім життям і внутрішньою політикою, яка зумовлює механізми та інструменти її реалізації (Дурман, Дурман 2022: 14, 15). Водночас, зовнішня політика може впливати на внутрішньополітичний курс та загальну ситуацію в країні (Дурман, Дурман 2022: 15). Міжнародні відносини та зовнішня політика на рівні держави здійснюються одними й тими ж інституціями, що діють як на території держави, так і за її межами (Дурман, Дурман 2022: 13). К. Сандровський визначає державні органи зовнішніх зносин як спеціальні органи, що представляють державу в її офіційних відносинах з іншими суб'єктами міжнародного права та забезпечують виконання зовнішньополітичних цілей мирними засобами (Дурман, Дурман 2022: 15).

Традиційний погляд на зовнішню політику, зокрема в рамках реалізму, розглядає державу як унітарного та раціонального актора, а її головною метою є забезпечення національного інтересу, що часто ототожнюється з владою та безпекою (Alden, Aran 2012: 3). Цей підхід підкреслює анархічний характер міжнародної системи та важливість військової сили (Alden, Aran 2012: 3). Однак, такий погляд критикується за надмірне спрощення та ігнорування внутрішніх процесів прийняття рішень. Аналіз зовнішньої політики (АЗП) виник як реакція на ці обмеження, прагнучи відкрити "чорну скриньку" держави та дослідити, як саме приймаються рішення (Alden, Aran 2012: 3). АЗП фокусується на акторах, їхніх мотиваціях та процесах, що передують зовнішньополітичним діям (Alden, Aran 2012: 1). Розуміння зовнішньої політики вимагає аналізу на різних рівнях (Singer 1961: 77-92; Morin, Paquin 2018: 8). Це індивідуальний рівень (особистості лідерів, їхні переконання,

когнітивні процеси), державний рівень (бюрократичні структури, політичні інститути, суспільна думка) та міжнародний рівень (структура системи, міжнародні норми, взаємодія з іншими державами) (Alden, Aran 2012: 2; Luu Thuy Hong, 2022: 1657). АЗП традиційно зосереджувався на перших двох рівнях, підкреслюючи роль агентності (людського вибору) на противагу структуралістським підходам в міжнародних відносинах (Alden, Aran 2012: 2). Ранні дослідження АЗП визнавали важливість суб'єктивних факторів, таких як сприйняття та система переконань осіб, що приймають рішення (Alden, Aran 2012: 2; Snyder et al. 2002 [1962]: 72).

Теорія міжнародних відносин запозичує методи з інших дисциплін, оскільки не має власного унікального набору методів дослідження (Дурман, Дурман 2022: 13, 15). Це призводило до певного комплексу меншовартості серед політологів (Дурман, Дурман 2022: 15). Слабкістю теорії міжнародних відносин є відсутність загально визнаної, науково апробованої теорії, що цілісно пояснює міжнародні явища (Дурман, Дурман 2022: 13, 15). Це зумовлює потребу в міждисциплінарному підході до аналізу зовнішньої політики та міжнародних відносин, який дозволяє використовувати інструменти з інших галузей наукового пізнання (Дурман, Дурман 2022: 13, 14). Сучасні дослідники все частіше використовують кількісні методи та комп'ютерний аналіз текстів, наприклад, моделі нейронних вбудовувань слів (Word2vec), для вимірювання політичних преференцій та динаміки в міжнародних відносинах на основі аналізу політичних промов (Gurciullo, Mikhaylov 2017: 1). Аналіз зовнішньої політики як процесу включає декілька етапів: ідентифікація проблеми, встановлення порядку денного, формулювання пропозицій, ухвалення політики, її впровадження та оцінювання (Новакова, Пашина 2017: 42-43; Luu Thuy Hong, 2022: 1657-1658). Важливо розуміти, що цей процес рідко відбувається лінійно; етапи можуть перетинатися або проходити паралельно (Новакова, Пашина 2017: 43; Morin, Raquin 2018: 44). Модель "потоків" Кінгдона припускає паралельне існування "потоків проблем", "потоків рішень" і "політичного потоку", які зливаються в

критичні моменти, відкриваючи "вікно можливостей" для включення питання до порядку денного (Новакова, Пашина 2017: 160). Модель "раундів" Тейсмана розглядає процес як результат взаємодії рішень різних гравців, де склад акторів і правила гри можуть змінюватися від раунду до раунду (Новакова, Пашина 2017: 161).

Ідентифікація та оцінка зовнішньої політики є ключовим етапом аналізу (Morin, Raquin 2018: 17). Це вимагає визначення цілей політики, мобілізованих ресурсів, використаних інструментів, процесу прийняття рішень та результатів (Morin, Raquin 2018: 18). Цілі не завжди чітко декларуються і можуть відрізнятися від реальних намірів через прагнення зберегти репутацію, бажання гарантувати успіх або приховати комунікаційні цілі (Morin, Raquin 2018: 19-21). Доктрини, хоч і надають загальний каркас, можуть не відображати конкретні рішення або не адаптуватися до змін (Morin, Raquin 2018: 21-22). Поняття "національний інтерес" часто використовується риторично і потребує деконструкції та операціоналізації через теоретичні моделі (Morin, Raquin 2018: 23-24). Іноді цілі можна вивести з аналізу результатів політики або факторів, що на неї впливають, хоча це потребує обережності (Morin, Raquin 2018: 24-25). Аналіз ресурсів держави виходить за межі простих матеріальних показників (територія, населення, сировина) і включає ідеаційні ресурси, такі як престиж, моральний авторитет чи культурний вплив (Morin, Raquin 2018: 27-28). Важливо розрізняти потенційні ресурси та їх реальну мобілізацію й експлуатацію в конкретному контексті, парадокс влади показує, що держави не завжди ефективно конвертують ресурси у вплив (Morin, Raquin 2018: 29). Вибір між стратегіями мобілізації (нарощування потенціалу) та експлуатації (використання наявного потенціалу), а також баланс між контролем, автономією та легітимністю є ключовими факторами, що пояснюють варіації у зовнішній політиці (Morin, Raquin 2018: 30-31).

Інструменти зовнішньої політики варіюються від м'якої сили до жорсткої сили (Morin, Raquin 2018: 32). Соціалізація включає риторику, публічну дипломатію, культурний обмін та сприяння взаємодії між елітами (Morin, Raquin 2018: 32-34). Примус може використовувати позитивні санкції або негативні, погрози або реальні дії, бути спрямованим на зміну статус-кво або його збереження, мати загальний або цільовий характер (Morin, Raquin 2018: 35-36). Військові інтервенції також різняться за масштабом – від демонстрації сили до повномасштабної війни (Morin, Raquin 2018: 37-38). Вибір інструментів часто є послідовним, з перевагою менш інтенсивних методів на початкових етапах, хоча це не завжди так (Morin, Raquin 2018: 38-39). Бази даних подій (event data) намагаються агрегувати різні дії на єдиній шкалі для полегшення порівняльного аналізу, хоча мають свої методологічні обмеження (Morin, Raquin 2018: 40-41).

1.2. Історична еволюція зовнішньої політики Італії в контексті середземноморської стратегії

Історична динаміка зовнішньополітичного курсу Італії у середземноморському регіоні формувалася під впливом географії, внутрішніх політичних коливань та змін у міжнародному балансі сил. Ранній Рим стикався з необхідністю утвердження своєї влади на Апеннінському півострові, що призводило до зіткнень із сусідніми племенами та народами. Стратегічний контроль над Лацієм, особливо над долинами річок Сакко та Лірі, мав вирішальне значення для римської експансії (Mancini, 2013: 33, 36). Ці річкові долини були природними шляхами сполучення між північчю та півднем півострова, а також між Тірренським та Адріатичним узбережжями, надаючи їм виняткової військової та економічної ваги (Mancini, 2013: 33, 36, 38). Територія, що згодом отримала назву Latium Adiectum, стала ареною запеклої боротьби Риму з італійськими народами – вольсками, герніками, аврунками, авзонами – а також із впливовими етрусками та грецькими колоністами

(Mancini, 2013: 18, 20). Остаточна перемога над цими супротивниками, зокрема над вольсками, що тривалий час створювали серйозну загрозу Риму, відкрила шлях до панування в центральній Італії (Mancini, 2013: 11, 20). Кризові ситуації, чи то внутрішні конфлікти на кшталт боротьби станів, чи зовнішні загрози, нерідко вимагали застосування надзвичайних повноважень, як-от інститут диктатури (Pulitano, 2017: 53, 56). Потреба в єдиному військовому командуванні в критичні періоди була однією з причин її запровадження (Pulitano, 2017: 45). Нерідко до призначення диктатора, наприклад Тіта Ларція або Авла Постумія, вдавалися через сумніви у надійності одного з консулів або через стан загальної тривоги, що охоплював суспільство (Pulitano, 2017: 52-55, 58). Особа диктатора мала викликати довіру та уособлювати надійність (*fides*) (Pulitano, 2017: 55, 56).

Після розпаду Західної Римської імперії політична фрагментація Апеннінського півострова протягом багатьох століть унеможлиблювала формування єдиної середземноморської стратегії. Лише з об'єднанням Італії в ХІХ столітті це питання постало знову. Однак молода держава зіткнулася з комплексом проблем: внутрішньою нестабільністю, несформованою національною ідентичністю, невизначеним міжнародним статусом (Bonvicini, Colombo, 2011: 2). Ця подвійна вразливість – зовнішня і внутрішня – стала характерною рисою італійської зовнішньої політики (Bonvicini, Colombo, 2011: 2). Постійне занепокоєння щодо свого статусу та страх його втрати часто призводили до політики активної присутності на міжнародній арені, яка не завжди відповідала реальним можливостям країни (Bonvicini, Colombo, 2011: 3). У пошуках безпеки та визнання Італія нерідко спиралася на асиметричні союзи з могутнішими державами (Bonvicini, Colombo, 2011: 3).

У повоєнний період зовнішня політика Італії була міцно прив'язана до НАТО та європейських інтеграційних процесів (Aliboni, 1997: 1; Guazzone, 1991: 2). Середземноморський вектор тимчасово втратив пріоритетність, частково через асоціації з фашистським минулим (Aliboni, 1997: 1). Однак

географічне положення не дозволяло повністю ігнорувати регіон. У 1950-х роках інтерес до Середземномор'я відновився завдяки енергетичній політиці Енріко Маттеї та ENI, а також концепції "неоатлантизму" лівого крила християнських демократів, які сподівалися на особливу роль Італії в регіоні через її "антиколоніальний" імідж (Aliboni, 1997: 1). Ці спроби не мали значного успіху, але позначили повернення середземноморської тематики (Aliboni, 1997: 1). Активне повернення Італії до середземноморської політики відбулося в середині 1970-х років (Guazzone, 1991: 2). Нафтова криза 1973 року стала поштовхом до перегляду відносин з країнами регіону, що призвело до посилення економічних зв'язків (Guazzone, 1991: 3). Саме тоді в італійському політикумі поширилася підтримка арабського політичного дискурсу, зумовлена економічною необхідністю компенсувати витрати на нафту за рахунок експорту на арабські ринки (Guazzone, 1991: 3). Ця позиція також збігалася із загальною ідеологічною підтримкою лівими силами національно-визвольних рухів (Aliboni, 1997: 1).

У 1980-х роках, за часів урядів соціаліста Беттіно Краксі, Італія намагалася проводити більш самостійну політику в Середземномор'ї (Aliboni, 1997: 2). Це було пов'язано як із внутрішньополітичними мотивами, так і з прагненням підвищити свою вагу в європейських та атлантичних структурах (Aliboni, 1997: 2). Італія активізувала участь у міжнародних миротворчих місіях (Синай, Ліван) та переглянула військову доктрину, надавши більшого значення південному флангу НАТО (Aliboni, 1997: 2; Guazzone, 1991: 5). Зросли обсяги допомоги країнам регіону, поглибилися політичні контакти з Єгиптом та Тунісом (Aliboni, 1997: 2; Guazzone, 1991: 4). Рим навіть висував ідеї щодо створення регіональної групи для забезпечення стабільності (Aliboni, 1997: 2-3). Піком цієї активності стали ініціативи початку 1990-х щодо Західносередземноморської групи та Конференції з безпеки та співробітництва в Середземномор'ї (CSCM), які, однак, втратили актуальність через війну в Затоці (Aliboni, 1997: 3). Кінець 1970-х - 1980-ті роки позначені зростанням прямих загроз безпеці Італії з боку Середземномор'я: терористичні

акти, участь Збройних Сил у міжнародних операціях, прямий військовий напад з Лівії у 1986 році (Guazzone, 1991: 4). Це зумовило розгляд середземноморської політики переважно через призму національної безпеки (Guazzone, 1991: 3, 4). Італійська дипломатія зосередила зусилля на відносинах з ключовими гравцями, а саме : Марокко, Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія), старими друзями, якими були Туніс, Єгипет та проблемними країнами , тобто Лівія, Сирія, Іран (Guazzone, 1991: 4). Взаємодія з останньою групою, крім економічних інтересів, мала на меті запобігти їхній подальшій радикалізації та позиціонувати Італію як посередника (Guazzone, 1991: 5). Військова співпраця залишалася обмеженою (Guazzone, 1991: 5). Італія також намагалася координувати дії з іншими південноєвропейськими країнами (Guazzone, 1991: 5).

Після завершення Холодної війни Італія зіткнулася з внутрішніми економічними та політичними проблемами, що призвело до тимчасового зниження уваги до зовнішньої політики, включно із середземноморським напрямком (Aliboni, 1997: 3). Обсяги допомоги розвитку скоротилися (Aliboni, 1997: 3). З'явилися дискусії щодо пріоритетності Середземномор'я порівняно зі Східною Європою чи глобальною економікою (Aliboni, 1997: 3). Проте уряди 1990-х та 2000-х переважно дотримувалися традиційного багатостороннього підходу в рамках ЄС та НАТО (Aliboni, 1997: 3; Balfour, Cugusi, 2007: 153). Уряд Романо Проді (2006) знову наголосив на важливості Середземномор'я та багатосторонніх механізмів вирішення конфліктів (Balfour, Cugusi, 2007: 153). Провідна роль Італії у врегулюванні ліванської кризи 2006 року та командуванні посиленими силами UNIFIL дозволила підвищити її міжнародний авторитет (Balfour, Cugusi, 2007: 155).

Події Арабської весни 2010-2011 років мали серйозні наслідки для Італії (De Lucia Lumeno, 2024: 38) Економічні зв'язки постраждали, особливо з Лівією (De Lucia Lumeno, 2024: 39;). Різко зросли міграційні потоки, передусім з Лівії, що перетворилася з партнера по контролю міграції на джерело

нестабільності (De Lucia Lumeno, 2024: 39; Ambrosetti, 2020: Colombo, 2015). Постали загрози енергетичній безпеці через нестабільність у Лівії, ключовому постачальнику для ENI (De Lucia Lumeno, 2024: 39). Ці виклики зумовили подальшу еволюцію італійської середземноморської стратегії (De Lucia Lumeno, 2024: 39). У відповідь Італія розробила підхід "дипломатії зростання", спрямований на зміцнення економічного партнерства та співпраці у сфері розвитку з країнами Африки, особливо Північної (De Lucia Lumeno, 2024). Метою було розглядати Африку як континент можливостей, використовувати історичні зв'язки для налагодження партнерства, усувати першопричини міграції через економічний розвиток та позиціонувати Італію як міст між Європою та Африкою (De Lucia Lumeno, 2024: 41). Ініціативами стали Італійсько-Африканська конференція, законодавчі реформи (Закон 125/2014) та пропозиція Африканського Акту (2016) (De Lucia Lumeno, 2024: 41; Official Journal General Series, 2014:; Gruppo Pd Camera dei Deputati, 2016). Італія також прагнула стати ключовим посередником між ЄС та Африкою (De Lucia Lumeno, 2024: 42). На саміті у Валлетті (2015) Рим активно сприяв формуванню підходу ЄС до співпраці з африканськими країнами і став одним із засновників та другим донором Цільового фонду ЄС для Африки (EUTF) (De Lucia Lumeno, 2024: 41, 42; Consilium, 2015b: [page needed - source 203]). Італійський "Міграційний пакт" пропонував комплексний підхід, що включав інвестиції (De Lucia Lumeno, 2024: 42; Governo Italiano, 2016). Італійсько-Африканська конференція та створення Центру клімату та сталого розвитку Африки в Римі підкреслювали це прагнення (De Lucia Lumeno, 2024: 42)

Енергетичні інтереси, особливо в Лівії та Алжирі, залишалися важливим фактором (De Lucia Lumeno, 2024: 42). Нестабільність у Лівії змушувала шукати диверсифікації джерел та шляхів постачання (De Lucia Lumeno, 2024: 39, 42). Італія підтримувала зусилля зі стабілізації Лівії, поглиблювала співпрацю з Алжиром, розглядала Єгипет як альтернативного постачальника та просувала ідею власної ролі як енергетичного хабу для Європи (De Lucia Lumeno, 2024: 42).

Протягом 2016-2018 років італійська політика зазнала подальшої часткової переорієнтації з акцентом на Північну Африку, Сахель та Африку загалом, що було тісно пов'язано з міграційними питаннями (Colombo, Palm, 2018: 7). Військова присутність на Близькому Сході (Ірак, Афганістан) скорочувалася на користь операцій в Африці (Colombo, Palm, 2018: 7). Зберігалася значна участь у місії UNIFIL в Лівані (Colombo, Palm, 2018: 7). Була започаткована місія в Нігері та посилено присутність у Лівії для тренування берегової охорони (Colombo, Palm, 2018: 7). Ця географічна зміна відображала усвідомлення зростаючих безпекових викликів саме з цих регіонів (Colombo, Palm, 2018: 7). Економічні зв'язки з країнами Перської затоки продовжували зміцнюватися, зокрема через військові контракти (Colombo, Palm, 2018: 11). Активізувалася співпраця з Ізраїлем у сфері енергетики, проект газопроводу EastMed (Colombo, Palm, 2018: 11). Відносини з Туреччиною залишалися прагматичними (Colombo, Palm, 2018: 13).

Управління міграційними потоками стало центральним елементом зовнішньої політики, часом затьмарюючи інші цілі (Colombo, Palm, 2018: 5, 34). Активізувалася двостороння співпраця з Лівією (Меморандум 2017 року) та Нігером для посилення контролю над кордонами (Colombo, Palm, 2018: 27, 28). Було створено Італійський фонд для Африки (IFA), кошти якого переважно спрямовувалися на управління міграцією (Colombo, Palm, 2018: 28, 29). Така політика викликала критику правозахисників через ризики для прав мігрантів у Лівії (Colombo, Palm, 2018: 28). Водночас зусилля щодо створення легальних каналів міграції залишалися недостатніми (Colombo, Palm, 2018: 26). Зростання значущості міграційної теми призвело до певного відходу від багатосторонності, що проявилось у відмові уряду Конте (2018) підтримати Глобальний пакт ООН про міграцію (Colombo, Palm, 2018: 25, 31). Політика закритих портів щодо рятувальних суден НУО, запроваджена у 2018 році, загострила відносини з партнерами по ЄС (Colombo, Palm, 2018: 31). Незважаючи на заклики до європейської солідарності, дії Італії часто свідчили про протилежне, посилюючи тенденцію до ренаціоналізації міграційної

політики (Colombo, Palm, 2018: 25, 31). Нова загроза з боку ІДІЛ та інших джихадистських угруповань, особливо в Лівії, вимагає перегляду політики безпеки (Torelli, Varvelli, 2015: 7, 129). Італія бере участь у міжнародній коаліції проти ІДІЛ, здійснюючи розвідку та навчання місцевих сил в Іраку (Coticchia, 2015: 153, 154). Проте довгострокова стабілізація регіону потребує комплексних рішень, включаючи політичне врегулювання та усунення соціально-економічних причин радикалізації (Torelli, Varvelli, 2015: 135, 136, 138). Політика міжнародної співпраці має бути спрямована на зміцнення інститутів у крихких державах, а міграційна політика – враховувати потреби переселення для зменшення тиску на сусідні країни (Quartapelle, 2015: 169, 173, 175, 176).

Висновок до розділу 1

Отже, зовнішня політика як різновид публічної політики є результатом взаємодії багатьох факторів — від індивідуальних рішень політичних лідерів до структур державних інституцій та міжнародного контексту. Вона не обмежується лише реалізацією національних інтересів у формальному розумінні, а передбачає постійну адаптацію до змінного середовища, врахування не тільки матеріальних, а й ідеаційних ресурсів, таких як імідж, престиж і культурний вплив. Італія, зважаючи на ці особливості, вибудовує свою політику на багаторівневому аналізі, поєднуючи елементи м'якої сили з економічними й дипломатичними інструментами впливу. Зовнішньополітична стратегія Італії у Середземноморському регіоні сформувалася як відповідь на власну вразливість і геополітичне становище — між Європою та Північною Африкою. З історичних прикладів видно, що Італія постійно шукала баланс між бажанням бути впливовим регіональним гравцем і реальними можливостями, які часто були обмежені внутрішніми кризами. Її сучасна стратегія — це спроба поєднати економічну дипломатію, контроль за міграцією, енергетичну безпеку та багатостороннє співробітництво,

зберігаючи водночас імідж країни, здатної бути посередником і стабілізатором у складному середземноморському просторі.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІТАЛІЇ ТА ЇЇ РОЛЬ У СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ

2.1. Зовнішньополітичні пріоритети Італії у Середземномор'ї: безпека, міграція, енергетика

Політика Італії у Середземномор'ї після Другої світової війни довгий час була значною мірою підпорядкована рамкам Атлантичного альянсу та Європейської Спільноти, причому сам регіон Середземномор'я розглядався багатьма представниками нової демократичної правлячої еліти як символ агресивного націоналізму фашистського режиму (Aliboni, 1997: 1). Певні інтереси, звісно, існували, як-от колишні колоніальні зв'язки з Лівією чи інтереси католицьких кіл щодо Палестини, але вони відігравали маргінальну роль у формуванні зовнішньополітичного курсу молодого республіки (Aliboni, 1997: 1). Середземномор'я знову набуло значущості в італійській зовнішній політиці лише в п'ятдесятих роках, чому сприяла діяльність нафтової компанії ENI під керівництвом Енріко Маттеї, спрямована на підтримку арабських та іранських економічних і політичних прагнень з метою послаблення західного домінування на міжнародному нафтовому ринку (Aliboni, 1997: 1). Ця політика, хоч і не була свідомо пов'язана, виявилася узгодженою з так званим «неоатлантистським» підходом, розробленим лівими лідерами Християнсько-демократичної партії, такими як Гронкі та Фанфані, до політичного та культурного середовища яких належав і сам Маттеї (Aliboni, 1997: 1; Natalizia e Sorio, 2024: 35). Після провалу Суецької експедиції 1956 року та приходу до влади Де Голля у Франції, італійські ліві католики вважали, що, посиливши свою роль в Атлантичному альянсі, вони зможуть переконати США надати Італії, як не-неоколоніальній країні з добрими відносинами з арабами, особливу роль у Середземномор'ї (Aliboni, 1997: 1). Ця своєрідна комбінація нео-націоналізму та антиамериканізму не призвела до суттєвих змін у зовнішньополітичному мейнстрімі Італії, проте ознаменувала повернення «середземноморства» в італійську політику, відображаючи реакцію на процеси деколонізації та інші зміни, що відбувалися в регіоні (Aliboni, 1997: 1). Антиамериканізм лівих католиків, хоч і різний за мотивацією, збігався з антиамериканізмом соціалістів та комуністів у спільній підтримці народів, що

боролися за незалежність та неприєднання проти імперіалізму (Aliboni, 1997: 1). Ця спільна середземноморська платформа стала виміром ширшої політичної конвергенції між комуністами та католиками, яка відіграла важливу роль у внутрішній політиці Італії часів Холодної війни, надаючи Середземномор'ю в політичній риторичі більшої ваги, ніж його реальне місце у зовнішній політиці країни (Aliboni, 1997: 1). Географічне положення Італії робить її особливо вразливою до ризиків, що походять з «дуги нестабільності», яка охоплює широкий регіон від Балкан до Гібралтарської протоки, а також глибинні райони Близького Сходу, Аравійського півострова та Субсахарської Африки (De Lucia Lumeno, 2024: 38).

У вісімдесяті роки, з піднесенням Соціалістичної партії під керівництвом Краксі, спостерігалось нове, значно більш артикульоване прагнення включити середземноморський вимір у зовнішню політику Італії (Aliboni, 1997: 2). Краксі усвідомлював, що традиційна одностороння підтримка Ізраїлю італійськими соціалістами надавала комуністам та католикам значний вплив на нові покоління виборців завдяки їхній проарабській політиці (Aliboni, 1997: 2). З 1967 року Соціалістична партія все більше схилилася до підтримки арабів, і особливо палестинців (Aliboni, 1997: 2). Середземноморська політика соціалістичних урядів вісімдесятих років була частиною ширших зусиль лівоцентристських партій реагувати на нові виклики та цілі в атлантичному та європейському альянсах, беручи на себе більше відповідальності, ніж у минулому (Aliboni, 1997: 2). Саме в Середземномор'ї та на Близькому Сході, починаючи з інтервенції в Лівані 1979 року, італійський уряд почав більш систематично надавати військові сили для міжнародних та багатонаціональних миротворчих місій ООН, ЗЄС та окремих груп урядів (Aliboni, 1997: 2). Ці кроки були пов'язані з переглядом основних завдань національної оборони: «Біла книга» 1985 року, підготовлена за дорученням міністра оборони Спадоліні, наголошувала на необхідності приділити більшу вагу оборонним зусиллям Італії на південному фланзі

Альянсу порівняно з традиційним фокусом на південно-східному секторі центрального фронту (Aliboni, 1997: 2).

Ці багатосторонні зусилля супроводжувалися зміцненням двосторонніх політик. Значно зросла двостороння допомога розвитку: між 1980 і 1990 роками офіційна допомога розвитку Італії (ОПР) зросла з 683 до 2 615 мільйонів доларів США за поточними цінами, що стало найзначнішим збільшенням ресурсів співробітництва Італії у сфері розвитку (Aliboni, 1997: 2). Хоча Субсахарська Африка продовжувала мати абсолютний пріоритет, середземноморський регіон та Латинська Америка змагалися за друге і третє місце (Aliboni, 1997: 2). Суто обсяг виплат, дозволений загальним збільшенням допомоги, перетворив допомогу Середземномор'ю на важливу підтримку зовнішньої політики (та економічного проникнення) Італії в цьому регіоні (Aliboni, 1997: 2). Водночас розширювалися та посилювалися двосторонні політичні відносини з найважливішими країнами південного узбережжя Середземного моря. У 1980 році Італія ухвалила рішення односторонньо гарантувати нейтральний статус Мальти та надавати регулярну фінансову підтримку острову (Aliboni, 1997: 2). Політичні відносини та консультації з країнами Північної Африки та Близького Сходу отримали безпрецедентний поштовх від усіх лідерів, від Андреотті до Спадоліні та Краксі (Aliboni, 1997: 2).

Соціалісти, натхненні Краксі, розробили амбітний проект, спрямований на зміцнення відносин з найважливішими країнами Південного Середземномор'я з метою створення регіональної групи для забезпечення стабільності та безпеки в регіоні (Aliboni, 1997: 2). Передбачалося, що ця група діятиме узгоджено з інтересами та силами поза Середземномор'ям, особливо США, але без надмірної залежності від них (Aliboni, 1997: 3). Посилення двосторонніх зв'язків у регіоні дозволило Джанні Де Мікелісу, який став міністром закордонних справ у 1989 році, розробити зовнішню політику, що характеризувалася особливо проактивним та динамічним поєднанням

двосторонніх політик, натхнених національними інтересами, та мультилатералізму (Aliboni, 1997: 3). Під керівництвом Де Мікеліса Італія сприяла просуванню двох основних ініціатив у Середземномор'ї: Західносередземноморської групи, створеної в Римі у жовтні 1990 року, та Конференції з безпеки та співробітництва в Середземномор'ї (КБСС), представленої Італією та Іспанією в Пальма-де-Майорка у вересні 1990 року на засіданні НБСС (Aliboni, 1997: 3).

Ці зусилля ознаменували апогей середземноморської політики Італії (Aliboni, 1997: 3). Проте зміни, спричинені закінченням Холодної війни та війною в Перській затоці, призвели до швидкого занепаду цієї політики (Aliboni, 1997: 3). Західносередземноморська група зупинила свою діяльність через санкції проти Лівії та початок кризи в Алжирі, тоді як КБСС та потенціал європейської ініціативи щодо південних регіонів були перекриті війною в Затоці та згодом замінені роллю США в Мадридському процесі (Aliboni, 1997: 3). Після закінчення протистояння Схід-Захід Італія зіткнулася з наслідками фінансової безгосподарності вісімдесятих років та колапсом її внутрішньої політичної системи (Aliboni, 1997: 3). Політика ЄС та європейські політики стали майже всеосяжним фокусом як внутрішньої, так і зовнішньої політики, але зовнішня політика загалом, включаючи середземноморську, була занедбана (Aliboni, 1997: 3). ОПР скоротилася з 3 354 мільярдів лір у 1990 році до 1 110 у 1994 році (Aliboni, 1997: 3). В цьому новому контексті інтерес Італії до Середземномор'я був сильно оскаржений тенденціями (помірного) націоналізму (Aliboni, 1997: 3). Було висунуто аргументи, що Середземномор'я є другорядним варіантом у спектрі національних інтересів Італії, що геополітичний фокус має бути спрямований на Східну Європу та світову економіку, і що, якщо інтерес до Середземномор'я зберігається, Італія повинна зосередитися на окремих країнах, таких як Єгипет та Лівія, а не на всеосяжних багатосторонніх схемах (Aliboni, 1997: 3). Також стверджувалося, що оскільки інтерес найважливіших членів ЄС до Середземномор'я є маргінальним, концентрація зусиль Італії на цьому регіоні не окупить з точки зору

європейського впливу та статусу (Aliboni, 1997: 3). Уряди Італії дев'яностих років, незважаючи на деякі спроби кабінету Берлусконі розробити більш «національно-орієнтований» підхід, загалом ігнорували ці аргументи та проводили переважно багатосторонню середземноморську політику в рамках Євро-Середземноморського Партнерства, ЗЄС та НАТО (Aliboni, 1997: 3).

Поточна дискусія про Середземномор'я не обмежується протистоянням між націоналістичними тенденціями та більш збалансованим мультилатералізмом урядових кіл (Aliboni, 1997: 4). Варто зазначити зміни у громадянському суспільстві: ліві сили, що виникли після колапсу міжнародного комунізму, втратили антиімперіалістичне та неприєдне обґрунтування політики щодо Середземномор'я (Aliboni, 1997: 4). Сильна солідарність і підтримка, яку італійські ліві надавали таким тенденціям, як арабський націоналізм або палестинська боротьба, зникли або набули іншої перспективи (Aliboni, 1997: 4). За винятком старомодних комуністів, італійські ліві сьогодні, безумовно, більше приваблюються європейським та трансатлантичним колом і дивляться на Середземномор'я зі стандартної європейської точки зору, як політично, так і ідеологічно (Aliboni, 1997: 4). Фрагментація колишньої Християнсько-демократичної партії та ослаблення католицько-комуністичного потоку сприяють радикальній зміні ставлення італійського громадянського суспільства до Середземномор'я (Aliboni, 1997: 4). Католицько-комуністичний потік сприяв просуванню культурних та політичних міфів середземноморської солідарності, які перетворювалися на антизахідні, антиєвропейські та антиамериканські настрої (Aliboni, 1997: 4). Ці зміни сприяють утвердженню більш розслабленого та реалістичного погляду на Середземномор'я, надаючи йому більш реалістичного розміру в контексті італійських інтересів (Aliboni, 1997: 4). Швидкі зміни в міжнародних економічних відносинах, спричинені сильними тенденціями глобалізації та відносними змінами у розподілі економічної сили між старими та новими промисловими країнами, впливають на частку Середземномор'я в економічних інтересах Італії за кордоном (Aliboni, 1997: 4). Східні та, ще більше, азійські

ринки привернули італійські товари та капітали (Aliboni, 1997: 4). Однак відносно зменшення частки Середземномор'я в економічних відносинах Італії не відповідає зниженню важливості цього регіону для італійської економіки (Aliboni, 1997: 4). Енергетика, наприклад, залишається першочерговим фактором у відносинах Італії з Середземномор'ям (Aliboni, 1997: 4). Поєднання стійкої економічної важливості з більш прагматичною та тверезою політичною роллю в середземноморській політиці Італії може зрештою сприяти демонтажу середземноморської риторики, накопиченої під час Холодної війни, та зробити середземноморську політику Італії більш ефективною. Громадянські тенденції посилюють урядові політики (Aliboni, 1997: 4).

Уряди Італії в епоху після Холодної війни більш-менш наголошували на своїй прихильності до середземноморського напрямку зовнішньої політики (Aliboni, 1997: 4). Італія просуває свою середземноморську ініціативу у двох напрямках: у євро-середземноморській сфері та в НАТО (Aliboni, 1997: 4). Італія була співініціатором і рішуче підтримувала Барселонський процес (Aliboni, 1997: 4; Marone, 2024: 27). Під час свого головування в ЄС у першому півріччі 1996 року італійський уряд вжив різних ініціатив, особливо присвячених розвитку культурного діалогу між Європою та південносередземноморськими партнерами в рамках ЄСП (Aliboni, 1997: 4). Найважливіше те, що Італія успішно керувала Комітетом старших посадових осіб у його завданні розробки планів політики безпеки ЄСП (Aliboni, 1997: 4). Другою основною ідеєю, що формує кістяк середземноморської політики Італії у дев'яностих роках, є те, що НАТО має відігравати роль у відносинах з країнами Південного Середземномор'я (Aliboni, 1997: 4). Після саміту НАТО в січні 1994 року, де ідею активно просував італійський уряд за підтримки Франції та Іспанії, на початку 1995 року Середземноморський діалог став офіційною ініціативою Альянсу (Aliboni, 1997: 4-5). Згодом, на неформальній зустрічі НАТО у Вільямсбурзі в жовтні 1995 року, італійський міністр оборони за деякої американської підтримки закликав своїх колег розглянути питання

про запуск «Партнерства заради Середземномор'я» (ПЗС) за зразком Партнерства заради миру НАТО з країнами Центральної Європи (Aliboni, 1997: 5).

Євро-середземноморські ініціативи Італії, пов'язані з ЄС та НАТО, підкреслюють спадкоємність своєї двокільної політики, яка не є новою в італійській зовнішній політиці після Другої світової війни (Aliboni, 1997: 5). Вона проливає світло на тривалий інтерес Італії до присутності США як на середземноморській, так і на європейській аренах, і, ширше кажучи, на злиття трансатлантичного виміру з європейським (Aliboni, 1997: 5). Ця двокільна політика відображена в політиці, яку Італія проводила в дев'яностих роках щодо включення компонента безпеки та оборони до Європейського Союзу (Aliboni, 1997: 5). Італія завжди підтримувала зміцнення європейської ідентичності безпеки та оборони, але за умови, що вона буде тісно пов'язана з НАТО (Aliboni, 1997: 5). Італія цілком комфортно підтримує процес, який має призвести до розробки Європейської оборонної ідентичності всередині НАТО (Aliboni, 1997: 5). Тим часом інтерес до НАТО йде пліч-о-пліч з інтересом до європейської військової інтеграції, що відображено в участі Італії в EuroMarfor та Eurofor Західноєвропейського Союзу (ЗЄС) у співпраці з Францією, Іспанією та Португалією (Aliboni, 1997: 5).

Енергія є фундаментальним фактором політичних та економічних відносин у Середземномор'ї та вирішально сприяє визначенню динаміки безпеки в регіоні (Sartori, 2015: 53). Басейн Середземного моря є ключовим вузлом для транзиту обсягів сирої нафти та зрідженого природного газу (ЗПГ) з Перської затоки, Росії та Каспійського моря до європейських портів або американських та азійських ринків (Sartori, 2015: 53). Це також стратегічна зона для внутрішньорегіональної торгівлі вуглеводнями між країнами-виробниками Північної Африки та споживачами Південної Європи (Sartori, 2015: 53). До цих традиційних енергетичних динамік додаються нові тенденції: енергетичний перехід у Магрибі, де зростаючий попит на

енергетичні ресурси ставить під сумнів модель, засновану на неконтрольованому використанні вуглеводнів (Sartori, 2015: 53); розширення морської розвідки та видобутку вуглеводнів як на південному, так і на північному узбережжі Середземного моря (Sartori, 2015: 53); нові розробки в секторі морських перевезень, які, з огляду на міжнародні заходи щодо зменшення впливу зміни клімату, вимагають серйозного переосмислення моделі морських перевезень та відповідної інфраструктури енергопостачання в Середземноморському регіоні (Sartori, 2015: 53). Поєднання цих факторів може суттєво змінити стратегічні пріоритети та енергетичні відносини в Середземному морі, яке все більше стає інтегрованою енергетичною зоною, що вимагає спільного вирішення спільних викликів, таких як розробка нових джерел вуглеводнів або захист все більш численних, вразливих та критичних енергетичних інфраструктур (Sartori, 2015: 53-54).

Безпека розгалуженої інфраструктурної мережі є однією з головних вразливостей середземноморського енергетичного сценарію (Sartori, 2015: 58). Призупинення роботи газопроводу Greenstream у 2011 році через загострення збройних зіткнень на лівійському узбережжі є найсвіжішим прикладом чутливості цього типу інфраструктури та вразливості таких країн, як Італія, до нестабільності енергетичних потоків з країн-виробників (Sartori, 2015: 58). Контроль та безпека енергетичних установок, особливо морських, стають стратегічним елементом як для країн-експортерів, що сильно залежать від економічних доходів від експорту вуглеводнів, так і для споживачів (Sartori, 2015: 58). Ініціативи, такі як відновлена італійським урядом операція «Mare Sicuro», яка залучає підрозділи ВМС до патрулювання біля стратегічних енергетичних об'єктів Італії в лівійських водах, є необхідною відповіддю на зростаючу нестабільність у середземноморській дузі (Sartori, 2015: 58). Необхідність захисту морських об'єктів може експоненціально зрости в найближчі роки з розширенням морського буріння та реалізацією нових інфраструктурних проєктів (Sartori, 2015: 58). Зважаючи на зростаючі атаки на наземні інфраструктури в Магрибі та загострення відносин з Росією,

розширення морського сектору є однією з найпривабливіших перспектив для збільшення видобутку вуглеводнів у регіоні (Sartori, 2015: 58). Перегони за морським видобутком також залучають традиційних імпортерів вуглеводнів з Магрибу. Хоча з меншими перспективами та амбіціями, Марокко також з інтересом дивиться на розробку ресурсів біля своїх берегів (Sartori, 2015: 62). Уряд Марокко відкриває двері для міжнародних енергетичних компаній, намагаючись зменшити залежність від алжирських поставок (Sartori, 2015: 62). Туніс вже видобуває вуглеводні зі своїх морських родовищ (Sartori, 2015: 62).

Енергетичні інтереси Італії в Північній Африці, особливо в Лівії та Алжирі, були значним фактором, що формував її середземноморську стратегію (De Lucia Lumeno, 2024: 42). Арабська весна та її наслідки створили як виклики, так і можливості в цьому секторі (De Lucia Lumeno, 2024: 42). До повстань Лівія була ключовим енергетичним партнером Італії, а італійська енергетична компанія ENI мала значні інвестиції у видобуток лівійської нафти та газу (De Lucia Lumeno, 2024: 39, 42). Громадянська війна в Лівії порушила ці операції та створила невизначеність щодо майбутніх поставок енергії (De Lucia Lumeno, 2024: 39, 42). Подібним чином, значні інвестиції Італії в енергетичний сектор Алжиру опинилися під загрозою через регіональну нестабільність (De Lucia Lumeno, 2024: 39, 42). Перебої з поставками енергії з Лівії підкреслили вразливість Італії до регіональної нестабільності та необхідність більш диверсифікованої енергетичної стратегії (De Lucia Lumeno, 2024: 39, 42). Це усвідомлення вплинуло на підхід Італії до регіону кількома способами. Італія була на передовій міжнародних зусиль для стабілізації Лівії, визнаючи, що стабільна Лівія є надзвичайно важливою для її енергетичних інтересів та управління міграційними потоками (De Lucia Lumeno, 2024: 42). Оскільки нестабільність Лівії зберігалася, Італія прагнула поглибити свою енергетичну співпрацю з Алжиром (De Lucia Lumeno, 2024: 42). У 2019 році Італія та Алжир підписали низку угод для зміцнення свого стратегічного партнерства, особливо в енергетичному секторі (De Lucia Lumeno, 2024: 42). Італія також прагнула диверсифікувати свої джерела

енергії, звертаючи увагу на такі країни, як Єгипет (з його значними відкриттями газу у Східному Середземномор'ї) та досліджуючи проекти відновлюваної енергетики по всій Північній Африці (De Lucia Lumeno, 2024: 42). Крім того, Італія все частіше прагне позиціонувати себе як потенційний енергетичний хаб для Європи, використовуючи своє географічне положення та існуючу інфраструктуру, щоб стати ключовим транзитним пунктом для газу з Північної Африки та Східного Середземномор'я на європейські ринки (De Lucia Lumeno, 2024: 42). Взаємодія між енергетичними інтересами та регіональною стабільністю була ключовим фактором у підтримці Італією ініціатив, спрямованих на сприяння економічному розвитку та політичній стабільності в Північній Африці (De Lucia Lumeno, 2024: 42). Стратегія «дипломатії зростання», наприклад, частково мотивована визнанням того, що економічний розвиток та енергетична співпраця можуть сприяти регіональній стабільності, що, в свою чергу, забезпечує енергетичні інтереси Італії (De Lucia Lumeno, 2024: 42).

Криза біженців та морські операції в Середземному морі вимагають значної уваги (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 115). Італія зіткнулася з безпрецедентним зростанням міграційних потоків з південного узбережжя Середземного моря (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 116). У 2014 році було зафіксовано найвищий показник – 170 100 мігрантів, що прибули до Італії, причому значна частина з них – сирійці та еритрейці (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 116). Цей потік супроводжувався трагічною загибеллю тисяч людей у морі (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 116). У 2015 році Греція стала основною точкою входу, прийнявши понад 70% мігрантів, що прибули до Європи через Середземне море (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 117). Маршрути міграції еволюціонували: якщо раніше домінував центрально-середземноморський шлях до Італії, то у 2015 році значно зріс потік через східно-середземноморський шлях (турецько-грецький) (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 117-118). Зростання трафіку пояснюється не лише геополітичною кризою в Лівії, але й загальним тиском міграції через нестабільність та

здатністю контрабандистів адаптуватися та розширювати свою діяльність, перетворюючи перевезення мігрантів на масштабний транснаціональний нелегальний бізнес (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 118). Лівія залишається основним пунктом відправлення до Італії, що пов'язано з внутрішньою нестабільністю, кримінальними мережами та кризами в країнах походження мігрантів (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 119). Ця ситуація викликає занепокоєння також через зростаючу присутність екстремістських ісламістських угруповань у Лівії (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 119). Італія, поряд з Німеччиною, Великою Британією та Францією, є однією з основних країн призначення в Європі, але її потік характеризується як "змішаний", що включає як шукачів притулку, так і економічних мігрантів, ускладнюючи реагування (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 119-120). Явище міграції через Середземне море набуло структурного характеру (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 120).

У відповідь на кризу ВМС Італії провели низку морських операцій (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 120). Операція "Mare Nostrum" (2013-2014) була спрямована на порятунок життів у морі та боротьбу з контрабандистами, діючи на великій території, включаючи міжнародні води поблизу Лівії (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 120-121). Операція коштувала понад 9 мільйонів євро на місяць (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 122) і врятувала понад 156 тисяч мігрантів, затримавши 366 підозрюваних у контрабанді (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 122). Важливу роль відіграли також торгові судна, які все частіше залучалися до рятувальних операцій, що створювало економічні та безпекові проблеми для судновласників (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 123). Після "Mare Nostrum" стартувала операція "Triton" під егідою Frontex, яка спочатку мала обмежений мандат, але згодом була розширена, включивши обов'язок рятування (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 120, 124-125). Поточна операція "Mare Sicuro", розпочата у березні 2015 року у відповідь на кризу в Лівії, має на меті захист національних інтересів у центральному Середземномор'ї, включаючи захист судноплавства та

нафтових платформ, але також передбачає участь у рятувальних операціях (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 125-126). Окрім цього, діє операція ЄС "Eunavfor Med", спрямована на боротьбу з мережами контрабандистів (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 127). Її друга фаза, розпочата у жовтні 2015 року, дозволяє проводити операції у відкритому морі, але не у територіальних водах Лівії без відповідної резолюції ООН (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 127-129).

Італійська політика оборони, окреслена в "Білій книзі" 2015 року, визначає "євро-середземноморський" регіон як пріоритетний простір для дій (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 131). Цей регіон, що охоплює країни ЄС, Балкани, Чорне море, Середземномор'я, частину Близького Сходу та Магриб, характеризується складністю та нестабільністю (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 131-132). "Біла книга" наголошує, що безпека цього регіону невіддільна від євроатлантичної безпеки та є ключовою для захисту життєво важливих інтересів Італії (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 132). Це передбачає готовність брати на себе відповідальність у кризових ситуаціях, включаючи проведення операцій з підтримання миру та стабілізації, потенційно в ролі провідної нації (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 134). Документ визнає місіями Збройних Сил захист держави та її суверенітету, включаючи захист життєво важливих інтересів та безпеку шляхів сполучення, що може вимагати застосування сили за кордоном (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 135). Другою місією є "захист євро-атлантичних та євро-середземноморських просторів", що ставить стабільність у Середземномор'ї на один рівень з колективною обороною НАТО (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 136). Це підкреслює готовність до військових операцій у регіоні, здатних охопити весь спектр завдань, від миротворчих до бойових дій високої інтенсивності (Rfs – regional full spectrum) (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 136).

У рамках багатостороннього підходу Італія прагне посилити увагу НАТО до Середземномор'я, просуваючи ідею, що загрози з півдня стосуються

всього Альянсу (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 137). Пропонується зміцнити морський компонент Плану дій щодо готовності (Rap) НАТО, щоб він був застосовний не тільки до східного, а й до південного флангу (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 137). Італія також виступає за збереження балансу між колективною обороною та управлінням кризами поза межами території Альянсу (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 138). Пропонується розробка нової Морської стратегії Альянсу (Alliance Maritime Strategy), враховуючи зміну геополітичної обстановки з 2011 року, зокрема в Середземномор'ї та Чорному морі (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 138). Така стратегія могла б включати регіональні підходи, де Італія могла б відігравати провідну роль саме у Середземномор'ї, а також переглянути місію "Active Endeavour" у напрямку ширшої морської безпеки у координації з місіями ЄС, як-от EUNAVFOR MED (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 139). Цей "реалістичний мультилатералізм" визнає розбіжності в інтересах союзників і передбачає прагматичне поєднання односторонніх, двосторонніх та багатосторонніх дій (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 139). Особливо важливою є проактивна стратегія щодо Франції, враховуючи її зростаючий активізм у регіоні та зменшення американської присутності, з метою пошуку форм співпраці, що відповідають інтересам обох країн (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 139). Створення "контактної групи" ЄС щодо Лівії чи Сирії за участю Італії та інших ключових європейських країн є пріоритетом (Marrone, Nones e Ungaro, 2015: 139-140).

Розширення середземноморської перспективи пов'язане також зі зміною клімату, яка визнається "помножувачем загроз", що посилює існуючі напруженості та вразливості, особливо в менш стійких регіонах (Annunziata e Drago, 2024: 3). Середземномор'я є "гарячою точкою" зміни клімату, де наслідки глобального потепління відчуються швидше, ніж деінде, з очікуваним зростанням температури на 20% вище середньосвітового рівня (Annunziata e Drago, 2024: 3). Прямі наслідки, такі як дефіцит води, сильні посухи, продовольча небезпека та підвищення рівня моря, впливають на країни Південного Середземномор'я (Annunziata e Drago, 2024: 3). Ці наслідки

мають також непрямі наслідки: зростання економічних втрат, посилення напруженості, більша політична нестабільність та конфлікти, а також потенційне зростання міграційного тиску (Annunziata e Drago, 2024: 3). Ці фактори ускладнюють безпековий ландшафт регіону, впливаючи на Італію та Європу (Annunziata e Drago, 2024: 3). Здатність урядів регіону впроваджувати довгострокові політики економічного розвитку зменшується, як і їхня спроможність розробляти адекватні плани адаптації (Annunziata e Drago, 2024: 3). За оцінками Світового банку, до 2050 року у світі може бути до 216 мільйонів кліматичних мігрантів (Annunziata e Drago, 2024: 3).

Тому кліматична безпека має бути визнана основним елементом майбутньої співпраці (Annunziata e Drago, 2024: 3). Впровадження рамок кліматичної безпеки та їх інтеграція на рівні зовнішньої політики потребують переходу від реактивного, короткострокового підходу до проактивної стратегії, спрямованої на передбачення та запобігання впливу зміни клімату на безпеку, оборону, фінанси та економіку (Annunziata e Drago, 2024: 3). Це включає інвестиції в заходи адаптації, що також означає врахування зв'язку між наслідками зміни клімату та мобільністю людей (Annunziata e Drago, 2024: 3). Італія має потенціал стати ключовим гравцем у розробці міжнародної кліматичної політики, використовуючи свою роль у G7, G20, ЄС та як великого гравця в Середземномор'ї, зокрема через свій "План Маттеї" (Annunziata e Drago, 2024: 3). Визнання кліматичної безпеки невід'ємною частиною зовнішньої політики є нагальною потребою, що вимагає розробки та впровадження заходів для підтримки розбудови стійкості в країнах ширшого Середземноморського регіону (Annunziata e Drago, 2024: 4). Позитивним знаком є ініціатива COP29 щодо клімату та миру, підтримана Італією, що підтверджує нагальність розробки конкретних дій для вирішення зв'язку між кліматом, миром та безпекою (Annunziata e Drago, 2024: 4).

"План Маттеї", запропонований урядом Мелоні, являє собою амбітну спробу переосмислити відносини Італії з Африкою (De Lucia Lumeno, 2024:

43; Anghelone, 2024: 89). Хоча деталі плану ще формуються, його ключові елементи, схоже, включають перенесення деяких виробничих та переробних галузей, особливо в агропродовольчому секторі, до Африки (De Lucia Lumeno, 2024: 43); позиціонування Італії як європейського енергетичного хабу (De Lucia Lumeno, 2024: 43); значні елементи співпраці у сфері розвитку, зосереджені на таких секторах, як сільське господарство, інфраструктура та відновлювана енергетика (De Lucia Lumeno, 2024: 43; Anghelone, 2024: 89); а також непряме вирішення міграційних питань шляхом сприяння економічному розвитку в країнах походження (De Lucia Lumeno, 2024: 43). План Маттеї є продовженням та розширенням італійської стратегії "дипломатії зростання", спрямованої на одночасне вирішення кількох проблем (De Lucia Lumeno, 2024: 43). Сприяючи економічному розвитку в Африці, Італія має на меті створити можливості, які могли б зменшити міграційний тиск (De Lucia Lumeno, 2024: 43). Водночас, позиціонуючи себе як енергетичний хаб, Італія прагне підвищити свою енергетичну безпеку та зменшити залежність від російського газу (De Lucia Lumeno, 2024: 43). Пандемія COVID-19 створила нові виклики для взаємодії Італії з Африкою, вимагаючи коригування її стратегічного підходу (De Lucia Lumeno, 2024: 43). Економічні наслідки пандемії були особливо важкими для африканських країн, призводячи до зростання боргів та потенційно ставлячи під загрозу прогрес у співпраці (De Lucia Lumeno, 2024: 43). У відповідь Італія відіграла ключову роль у просуванні Ініціативи G20 щодо призупинення обслуговування боргу (DSSI) для найбільш вразливих країн, демонструючи свою прихильність підтримці африканських партнерів (De Lucia Lumeno, 2024: 43). Пандемія також підкреслила важливість співпраці у сфері охорони здоров'я (De Lucia Lumeno, 2024: 43). Незважаючи на труднощі, стратегічний інтерес Італії до Африки залишався сильним, оскільки криза посилила важливість диверсифікації економічних партнерств та ланцюгів поставок (De Lucia Lumeno, 2024: 43).

Проте середземноморська стратегія Італії стикається з перешкодами та критикою (De Lucia Lumeno, 2024: 43). Постійна нестабільність у ключових країнах, таких як Лівія, ускладнює зусилля щодо встановлення послідовних економічних та безпекових партнерств (De Lucia Lumeno, 2024: 43). Триваюча міграційна криза напружує ресурси Італії та перевіряє її дипломатичні відносини в рамках ЄС (De Lucia Lumeno, 2024: 43). Критики стверджують, що підхід Італії до управління міграцією, особливо її угоди з такими країнами, як Лівія, пріоритезує короткострокове зменшення прибуття мігрантів над довгостроковими рішеннями та правами людини (De Lucia Lumeno, 2024: 43). Меморандум про взаєморозуміння, підписаний з Лівією у 2017 році, хоч і ефективний у зменшенні прибуття мігрантів, зазнав жорсткої критики з боку правозахисних організацій, що підкреслює етичні дилеми та практичні виклики, пов'язані з аутсорсингом управління міграцією до країн із сумнівними показниками дотримання прав людини (De Lucia Lumeno, 2024: 40, 43). Крім того, спроби Італії позиціонувати себе як ключового посередника між ЄС та Африкою іноді сприймаються зі скептицизмом іншими державами-членами ЄС (De Lucia Lumeno, 2024: 43). "Дипломатія зростання" та ініціативи на кшталт Плану Маттеї стикаються з викликами щодо реалізації та довгострокової стійкості (De Lucia Lumeno, 2024: 44). Критики стверджують, що ці підходи можуть надмірно спрощувати складні соціально-економічні та політичні реалії африканських країн, і що спроможність Італії стимулювати значні економічні перетворення на континенті може бути обмеженою (De Lucia Lumeno, 2024: 44).

Політичний процес в Середземномор'ї все більше визначається внутрішніми динаміками окремих країн регіону, а не зовнішніми впливами чи міждержавними конфліктами, як це було раніше (Colombo, 2015: 20). Нові актори, такі як ісламістські партії, що прийшли до влади після Арабської весни в Тунісі, Єгипті та Марокко, зосереджуються переважно на внутрішніх питаннях (боротьба з корупцією, помірна ісламізація, зайнятість), а не на просуванні специфічної "ісламістської зовнішньої політики" (Colombo, 2015:

20). Однак їхнє перебування при владі виявилось нетривалим, особливо в Єгипті, де сильна внутрішня конфліктність, у тому числі всередині ісламістського табору, призвела до реставрації авторитарного режиму з домінуючою роллю військових та жорсткою боротьбою проти ісламізму як всередині країни, так і в регіоні (Colombo, 2015: 17, 21). Іншим важливим типом нових акторів є транснаціональні кримінальні мережі та контрабандисти, які процвітають у зонах слабого державного контролю, особливо на півдні Лівії та в Сахелі, займаючись контрабандою зброї, товарів та торгівлею людьми (Colombo, 2015: 21). На регіональному рівні зростає роль таких держав, як Туреччина, Саудівська Аравія та Катар, які стали новими регіональними потугами (Colombo, 2015: 21). Їхня поведінка в регіональних кризах (Єгипет, Сирія, Лівія, Ємен) значною мірою визначається внутрішньополітичними пріоритетами, такими як забезпечення стабільності власних режимів (Саудівська Аравія) або посилення регіонального впливу (Катар через підтримку Братами-мусульманами) (Colombo, 2015: 21).

Загострюються події за релігійними, етнічними та племінними ознаками (Colombo, 2015: 21). Особливо гострою є сунітсько-шиїтська напруженість, інструменталізована в політичних цілях, що має серйозні наслідки для стабільності в Іраку, Сирії та Ємені, підживлюючи протистояння між монархіями Перської затоки та Іраном (Colombo, 2015: 22-23). Конфлікти, особливо в Сирії та Іраку, призводять до процесів "етноцентричної демографічної стабілізації та гомогенізації", коли цілі групи населення (суніти в Сирії, не-суніти в Іраку) змушені залишати свої домівки, що веде до масових порушень прав людини (Colombo, 2015: 24). Ці тенденції змінюють характер конфліктів у регіоні: на передній план виходять внутрішньодержавні суперечки (громадянська війна в Лівії, напруженість в Єгипті) та "проксі-війни" між регіональними суперниками (Сирія, Лівія), тоді як класичні міждержавні конфлікти, як ізраїльсько-палестинський, хоч і не вирішені, втрачають свою центральну роль (Colombo, 2015: 24). Всі ці процеси відбуваються на тлі кризи держав-націй у регіоні, ослаблення їхніх інститутів,

соціальної конфліктності та втрати контролю над частинами територій (Colombo, 2015: 24). Це призводить до розпаду регіонального порядку, що базувався на центральній ролі держав та впливі зовнішніх акторів, таких як США та Європа (Colombo, 2015: 25).

Італійська зовнішня політика характеризується прагненням здобути на дипломатичній арені більшу вагу, ніж та, яку може забезпечити її реальна потужність (Natalizia e Sorio, 2024: 35). Ця концепція рівноваги сил розуміється як такий баланс, що дозволяє Італії схилити шальки терезів на свою користь (Natalizia e Sorio, 2024: 35). Прикладами є політика "вальсових турів", ваги, що визначає, та неоатлантизм, який, незважаючи на повну вірність НАТО та США, мав на меті дозволити Італії відігравати провідну роль у Середземномор'ї (Natalizia e Sorio, 2024: 35). Термін "неоатлантизм" вперше був використаний у 1957 році Джузеппе Пеллою, але він швидко відмовився від будь-якої ревізійної інтерпретації, виступаючи за найсуворіший атлантизм, спрямований на посилення, а не послаблення Пакту (Natalizia e Sorio, 2024: 35). Неоатлантисти прагнули зробити Італію привілейованим партнером США в Середземномор'ї, користуючись труднощами колоніальних держав (Natalizia e Sorio, 2024: 35). Однак складність полягала в тому, що прагнення до автономії ("міні-голлізм") відбувалося в країні, політична еліта якої після поразки у Другій світовій війні відкинула політику сили та з дискомфортом говорила про національні інтереси (Natalizia e Sorio, 2024: 35). Проте саме з п'ятдесятих років Середземномор'я, як менш жорстко структурований простір порівняно з континентальним, почало розглядатися як "третє коло" італійської зовнішньої політики поряд з атлантичним та європейським (Natalizia e Sorio, 2024: 35). Це знайшло відображення у створенні організацій для сприяння відносинам з арабськими країнами, таких як Середземноморська академія та Центр італо-арабських культурних відносин (Natalizia e Sorio, 2024: 35). Італія прагнула не лише просувати нові моделі відносин між європейськими та африканськими країнами, але й стати лідером у взаємодії західної та арабської культур, позиціонуючи себе як

"природний міст" між Заходом та арабським світом, як заявив Паоло Еміліо Тавіані у 1951 році (Natalizia e Sorio, 2024: 36).

Ці прагнення лягли в основу концепції "Розширеного Середземномор'я", терміна, що набув поширення з 1980-х років, спочатку у військових колах, а потім і в зовнішньополітичному лексиконі Італії (Natalizia e Sorio, 2024: 36). Ця концепція окреслює політико-економічний та безпековий простір, зосереджений у Середземноморському басейні, але нерозривно пов'язаний з прилеглими регіонами, які суттєво впливають на його внутрішню динаміку (Natalizia e Sorio, 2024: 36). Цей простір розглядається як геополітичний та гео економічний континуум, де перетинаються стратегічні інтереси, пов'язані з безпекою, торгівлею та енергетичними ресурсами (Natalizia e Sorio, 2024: 36). Реально Розширене Середземномор'я охоплює три основні напрямки: один через Босфор і Дарданелли до Кавказу та Центральної Азії; другий через Гібралтар до Гвінейської затоки; і третій через Суецький канал до Аравійського моря (Natalizia e Sorio, 2024: 36). Ця концепція включає Південну Європу, північні та субсахарські смуги Африки, Африканський Ріг та Близький Схід (Natalizia e Sorio, 2024: 36). Останнім часом цій концепції приділяється значна увага, про що свідчать згадки у промовах прем'єр-міністрів Маріо Драгі та Джорджії Мелоні (Natalizia e Sorio, 2024: 36). Це пов'язано не лише з конкретними подіями, що дестабілізували регіон, але й із загальною фазою високої нестабільності, що триває з 2011 року, з часів Арабської весни (Natalizia e Sorio, 2024: 36).

Повернення до конкуренції великих держав створює умови для цієї нестабільності (Natalizia e Sorio, 2024: 37). Сполучені Штати поступово зменшують свою присутність у регіоні, що стало очевидним після труднощів в Афганістані та Іраку та початку Арабської весни (Natalizia e Sorio, 2024: 37). Адміністрація Обама свідомо вирішила скоротити зобов'язання та ресурси для регіону на користь стратегічного розвороту в Індо-Тихоокеанський регіон (Natalizia e Sorio, 2024: 37). США прагнули уникнути "імперського

перенапруження" та зосередитися на головному стратегічному супернику – Китаї (Natalizia e Sorio, 2024: 37). Навіть близькосхідний та північноафриканський компоненти, що були центральними у 2000-х роках, втратили пріоритетність, а американські інтереси там тепер визначаються як "важливі", а не "стратегічні" (Natalizia e Sorio, 2024: 38). Цей новий глобальний підхід, заснований на "розвороті до Азії", скороченні не життєво важливих зобов'язань та вимозі розподілу тягаря (burden sharing) з регіональними союзниками та партнерами, тривав і за адміністрацій Трампа та Байдена (Natalizia e Sorio, 2024: 38). Таким чином, конкуренція в Розширеному Середземномор'ї викликана не стільки конфліктом інтересів великих держав, скільки вакуумом влади, створеним США у спробі зменшити свої обов'язки та перекласти частину тягаря підтримання порядку на місцевих акторів зі схожими інтересами (Natalizia e Sorio, 2024: 38). Навіть Китай та Росія, попри зростаючу присутність, відводять регіону відносно низький пріоритет у своїх стратегіях (Natalizia e Sorio, 2024: 38). Пекін, хоч і виступив посередником між Саудівською Аравією та Іраном, дистанціювався від конфлікту між ХАМАС та Ізраїлем, позиціонуючи себе як "відповідальну велику державу", що сприяє діалогу (Natalizia e Sorio, 2024: 38). Москва, хоч і діє більш рішуче, втрутившись у Сирії та підтримуючи режими через приватні військові компанії, офіційно переслідує обережні цілі щодо стабільної та всеосяжної архітектури регіональної безпеки та допомоги у вирішенні збройних конфліктів (Natalizia e Sorio, 2024: 38-39).

Ця динаміка неминує впливає на місцевих акторів, ставлячи їх перед стратегічною дилемою – чію сторону обрати (Natalizia e Sorio, 2024: 39). У такому "мінливому" сценарії, як нинішній у Розширеному Середземномор'ї, малі та середні держави бачать, як їхній політичний простір швидко звужується, ризикуючи стати ареною прямого або опосередкованого протистояння великих держав (Natalizia e Sorio, 2024: 39). Важливим є також внутрішній вакуум влади, пов'язаний з ендемічною крихкістю держав регіону, що підтверджується, наприклад, Індексом крихкості держав (Natalizia e Sorio,

2024: 39). Зростаюча важливість внутрішніх динамік у міжнародних відносинах знаходить відображення і в останній стратегічній концепції НАТО 2022 року, яка чітко визначає два основні типи загроз: ті, що походять від "великих держав", які кидають виклик інтересам та цінностям Альянсу, та зростаючу вразливість держав, що створює сприятливий ґрунт для злочинних та терористичних організацій (Natalizia e Sorio, 2024: 39). Крихкі держави стають об'єктом дестабілізуючого втручання з боку зовнішніх акторів, таких як Росія, Китай та Іран, які прагнуть кинути виклик Альянсу (Natalizia e Sorio, 2024: 39). Таке втручання може створити стратегічні переваги для суперників, ще більше ускладнюючи глобальну геополітичну картину (Natalizia e Sorio, 2024: 39).

В цьому контексті Італія опиняється на стратегічному роздоріжжі (Natalizia e Sorio, 2024: 42). Розширене Середземномор'я є для неї пріоритетним регіоном через його геоекономічне та безпекове значення (Natalizia e Sorio, 2024: 42). Хоча Італія не має єдиного документа з національної безпеки, вона розпочала процес поступового стратегічного переорієнтування у відповідь на фрагментацію міжнародного порядку та конкуренцію великих держав (Natalizia e Sorio, 2024: 42-43). Це проявилось у підтримці України, зменшенні залежності від російських енергоносіїв, більш обережному ставленні до Китаю, участі в Global Combat Air Programme та зміцненні відносин з Токіо (Natalizia e Sorio, 2024: 43). Ці стратегічні рішення вписуються в ширший контекст вимог США щодо розподілу тягаря (Natalizia e Sorio, 2024: 43). Вашингтон вже десятиліття закликає союзників збільшити свій внесок у міжнародну безпеку, спонукаючи Рим посилити свою активність у пріоритетних для нього сферах (Natalizia e Sorio, 2024: 43). Зміна співвідношення сил у політико-безпековій сфері перетинається зі змінами в інших вимірах, які стають інструментами впливу (weaponization) (Natalizia e Sorio, 2024: 43). Спостерігається фрагментація економічної глобалізації та реорганізація глобальних зв'язків (Natalizia e Sorio, 2024: 43). Не слід нехтувати й динамікою енергетичного переходу, в якому багато

близькосхідних акторів стають ключовими гравцями (Natalizia e Sorio, 2024: 43)

2.2. Італія як посередник і регіональний гравець: оцінка ефективності дипломатії, інструменти м'якої сили, участь у регіональних ініціативах, майбутні сценарії

Зовнішня політика Італії після Другої світової війни значною мірою формувалась її членством в Атлантичному альянсі та Європейському співтоваристві. Середземномор'я, тривалий час, розглядалося новою демократичною елітою як символ агресивного націоналізму фашистського режиму (Aliboni 1997: 1). Інтереси в Середземноморському регіоні існували, але мали незначний вплив на формування зовнішньої політики молодого республіканської Італії. Серед них – залишки колоніальних зацікавлень у Лівії, інтереси італійських католиків та Ватикану до Палестини та Єрусалима, а також інтерес лідерів ліберально-демократичних, соціалістичних і комуністичних партій до Ізраїлю (Aliboni 1997: 1). Значення Середземномор'я в зовнішній політиці Італії зросло в п'ятдесятих роках, коли італійська нафтова компанія ENI під керівництвом Енріко Маттеї почала політику підтримки арабських та іранських економічних і політичних цілей, з метою послаблення домінування США та Заходу на світовому нафтовому ринку (Aliboni 1997: 1). Ця нафтова політика в Середземномор'ї відповідала так званому неоатлантистському підходу, розробленому у другій половині п'ятдесятих років лівими лідерами Християнсько-демократичної партії, такими як Гронкі та Фанфані, до яких належав і сам Маттеї (Aliboni 1997: 1). Після провалу Суецької експедиції 1956 року та приходу до влади де Голля у Франції в 1958 році, італійські католики-ліві вважали, що, посиливши роль Італії в Атлантичному альянсі, вони зможуть переконати США віддати Італії, як неколоніальній країні з гарними відносинами з арабами, особливу роль в Середземномор'ї (Aliboni 1997: 1).

Історично Середземномор'я було периферією Італії, втілюючи ідею, мрію про африканську імперію, ареною та сукупністю політик, де могли б виражатися амбітні устремління (Hanau Santini 2020: 132). В останні роки Середземномор'я, замість природного місця для утвердження статусу, стало кладовищем італійських політичних і дипломатичних зусиль в проектуванні впливу (Hanau Santini 2020: 132). Підхід, у якому італійська зовнішня політика все більше розглядає Середземноморський регіон, залежить від політики Сполучених Штатів та внутрішньоєвропейської динаміки (Hanau Santini 2020: 132). Зовнішня політика Італії після 2011 року в Середземномор'ї намагалася маневрувати між трьома географічними та політичними вимірами, або колами – атлантичним, європейським та середземноморським, які до 2001 року були збалансовані та в основному узгоджені між собою (Hanau Santini 2020: 132, посилаючись на Andreatta 2008). Приклад стратегічної слабкості – політика Італії щодо Лівії, наслідок зменшеної узгодженості між атлантизмом, європеїзмом та сильною середземноморською політикою Італії (Hanau Santini 2020: 132). Страх, визначав політичний вибір Італії щодо Лівії після 2011 року, зокрема страх бути покинутою своїм американським союзником та маргіналізацією на арені ЄС характеризував підхід Риму до ключового середземноморського енергетичного та політичного партнера (Hanau Santini 2020: 132, 140).

В п'ятдесяті роки відроджений інтерес до Середземномор'я був віддзеркаленням італійських почуттів і реакцій на процеси деколонізації та інші зміни, що відбувались в Середземноморському регіоні та на Близькому Сході (Aliboni 1997: 1). Антиамериканізм лівих католиків поєднувався з антиамериканізмом соціалістів і комуністів у спільній підтримці народів, що боролися за незалежність та неприєднання проти імперіалізму (Aliboni 1997: 1). Ця спільна платформа в Середземноморському регіоні повинна була стати виміром більшої політичної конвергенції між комуністами та католиками, яка відіграла важливу роль у внутрішній політиці Італії часів холодної війни (Aliboni 1997: 1). Завдяки цій ролі у внутрішній політиці Середземномор'я

набуло в політичній риторичі Італії більшого значення, ніж того заслуговувало його реальне місце в зовнішній політиці країни (Aliboni 1997: 1). Події Арабської весни, що розпочались в Тунісі в 2010 році та поширились Північною Африкою і Близьким Сходом, мали глибокі наслідки для економічних інтересів та безпеки Італії в регіоні (De Lucia Lumeno 2024: 38). Італія, країна з давніми історичними зв'язками та значними економічними інвестиціями в Північній Африці, опинилась на передовій боротьби з наслідками регіональної нестабільності (De Lucia Lumeno 2024: 38, посилаючись на Colombo 2015). Безпосередній економічний вплив був значним, відображаючи глибокі взаємозв'язки між Італією та економіками Північної Африки (De Lucia Lumeno 2024: 38). Згідно зі звітом Інституту міжнародних політичних досліджень (ISPI) для Міністерства закордонних справ Італії від грудня 2012 року, італійський експорт до Північної Африки в 2011 році впав приблизно на 20%, що різко контрастувало з 15% зростанням італійського експорту до країн, що не входять до ЄС (De Lucia Lumeno 2024: 38-39, посилаючись на ISPI 2012). Стратегічне перекалібрування Італії в Середземноморському регіоні після повстань Арабської весни зосереджувалось на взаємозв'язку між управлінням міграцією, економічною дипломатією та регіональною безпекою (De Lucia Lumeno 2024: 38). Італія дотримувалася багатогранної стратегії для вирішення проблем, пов'язаних зі збільшенням міграційних потоків та регіональною нестабільністю (De Lucia Lumeno 2024: 38). Цей підхід включав дипломатію зростання, посилену економічну взаємодію з африканськими країнами та зусилля з позиціонування Італії як ключового гравця у відносинах між ЄС та Африкою (De Lucia Lumeno 2024: 38). Географічне положення Італії в центрі Середземномор'я сформувало її зовнішньополітичні цілі, що призвело до таких ініціатив, як Конференція Італія-Африка та запропонований План Маттеї (De Lucia Lumeno 2024: 38). Інтегруючи міграційну політику з питаннями економічного розвитку та енергетичної безпеки, Італія прагне перетворити виклики на можливості для регіонального лідерства (De Lucia Lumeno 2024: 38). Італія, з огляду на своє

географічне положення, особливо вразлива до ризиків з дуги нестабільності, яка охоплює широкий регіон від Балкан до Гібралтарської протоки, а також віддалені райони Близького Сходу, Аравійського півострова та Субсахарської Африки (De Lucia Lumeno 2024: 38, посилаючись на De Lucia Lumeno 2024). Існуюча література про міграцію в Середземномор'ї та роль Італії в управлінні регіональними викликами пропонує багатий контекст для розуміння складнощів епохи після Арабської весни (De Lucia Lumeno 2024: 39). Науковці давно визнали Середземномор'я критично важливим регіоном для міграційних досліджень, причому Амбросетті (2020) підкреслював демографічні виклики в Середземномор'ї та необхідність розуміння міграційних моделей у ширшому соціально-економічному контексті (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на Ambrosetti 2020). Робота Карбоне (2023) дає уявлення про історичну взаємодію Італії з Африкою, пропонуючи основу для розуміння сучасної міграційної динаміки (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на Carbone 2023).

Вплив Арабської весни на міграційні моделі був центральним пунктом останніх наукових досліджень (De Lucia Lumeno 2024: 39). Політичні потрясіння в Північній Африці призвели до руйнування авторитарного контролю, що спричинило збільшення міграційних потоків до Європи (De Lucia Lumeno 2024: 39). Цю точку зору підтверджують дані, що свідчать про 20% скорочення італійського експорту до Північної Африки в 2011 році, на відміну від 15% зростання експорту до країн, що не входять до ЄС (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на ISPI 2012). Експорт до Лівії, країни, з якою Італія мала особливо міцні економічні зв'язки, впав на 77%, що відображає серйозні порушення, спричинені громадянською війною, яка послідувала за поваленням Муаммара Каддафі (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на ISPI 2012). Натомість експорт до Єгипту та Тунісу зазнав більш скромних спадів – 12% та 11% відповідно, тоді як Алжир та Марокко, менш постраждали від політичних потрясінь, фактично продемонстрували зростання італійського експорту (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на ISPI 2012). Цей

різноманітний вплив підкреслює складний та нюансований характер економічних відносин Італії в усьому північноафриканському регіоні (De Lucia Lumeno 2024: 39). Щодо імпорту, Італія, як основний ринок для товарів з Північної Африки, отримуючи 13,6% їхнього експорту, зазнала 28% спаду в 2011 році (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на ISPI 2012). Туристичний сектор, особливо важливий для таких країн, як Єгипет, Туніс та Марокко, зазнав падіння приблизно на 30% (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на ISPI 2012). Ці цифри підкреслюють взаємну економічну залежність між Італією та країнами Північної Африки, а також вразливість цих економічних відносин до політичної нестабільності (De Lucia Lumeno 2024: 39). Порушення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) також було значним. Італія, як другий за величиною європейський інвестор у регіоні після Франції, мала значні інвестиції, зокрема в Єгипті, що становили 58% італійських ПІІ в регіоні, та Алжирі, що становили 30% (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на ISPI 2012). Політична нестабільність загрожувала цим інвестиціям та створювала невизначеність щодо майбутніх економічних взаємодій (De Lucia Lumeno 2024: 39).

З огляду на безпекову складову, розвал авторитарних режимів, особливо в Лівії, сприяв різкому зростанню міграційних потоків через Середземне море (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на Ambrosetti 2020). Таке збільшення міграції негайно створило гуманітарні проблеми та ускладнило можливості Італії з прийому мігрантів (De Lucia Lumeno 2024: 39). Воно також підкреслило взаємозалежність безпеки, міграції та економічного розвитку в регіоні (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на Ambrosetti, Strangio, & Wihtol de Wenden 2020). Розпад державного контролю в Лівії виявився особливо проблематичним для Італії. Лівія була ключовим партнером у контролюванні міграційних потоків, і її занурення в громадянську війну не лише усунуло цей буфер, а й створило нові виклики безпеці в аспекті тероризму та розповсюдження зброї (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на Colombo 2015). Арабська весна та її наслідки також мали значні наслідки для

енергетичних інтересів Італії в регіоні. До повстань Лівія була основним енергетичним партнером Італії, а італійська енергетична компанія ENI інвестувала значні кошти у видобуток нафти та газу в Лівії (De Lucia Lumeno 2024: 39). Громадянська війна в Лівії зупинила ці операції та створила невизначеність щодо майбутніх поставок енергоносіїв (De Lucia Lumeno 2024: 39). Аналогічно, значні інвестиції Італії в енергетичний сектор Алжиру опинилися під потенційною загрозою через регіональну нестабільність (De Lucia Lumeno 2024: 39). Перебої з поставками енергоносіїв з Лівії підкреслили вразливість Італії до регіональної нестабільності та необхідність більш диверсифікованої енергетичної стратегії (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на Carpellini 2016).

Економічне значення так званих країн ПА5 – Алжиру, Тунісу, Марокко, Єгипту та Лівії – для Італії є значним, оскільки на них припадає понад 11% торгівлі з країнами, що не входять до ЄС, загалом (De Lucia Lumeno 2024: 39). Зі стратегічної точки зору, цей регіон відіграє ключову роль у панорамі джерел енергопостачання, з газом з Алжиру та нафтою з Лівії, що робить його більш чутливим до геополітичної нестабільності в регіоні (De Lucia Lumeno 2024: 39, посилаючись на ISPI 2012). Тому Арабська весна поставила Італію перед комплексом викликів, що включали економічні збої, збільшення міграційних потоків та проблеми енергетичної безпеки (De Lucia Lumeno 2024: 39). Ці виклики потребували всебічної та багатогранної відповіді, яка сформувала еволюцію середземноморської стратегії Італії на найближчі роки (De Lucia Lumeno 2024: 39). Двоїстий підхід Італії до управління міграцією, зосереджений як на гуманітарному порятунку, так і на прикордонному контролі, був предметом численних досліджень (De Lucia Lumeno 2024: 40). Операція Маре Нострум та її наступниця, Операція Тритон, є прикладом такого підходу (De Lucia Lumeno 2024: 40, посилаючись на Senatodella Repubblica 2014). Проте, як стверджує Джіро (2023), ці зусилля також підкреслюють обмеження національних ініціатив у фрагментованій європейській структурі (De Lucia Lumeno 2024: 40, посилаючись на Giro 2023).

Недавні дослідження все частіше зосереджуються на переході Італії до стратегії дипломатії зростання. Цей підхід, започаткований у 2012 році, має на меті встановлення оновлених дипломатичних та політичних комунікаційних шляхів з африканськими країнами, зокрема в регіоні ПА5 – Алжиром, Тунісом, Марокко, Єгиптом та Лівією (De Lucia Lumeno 2024: 40, посилаючись на Carbone 2016). Стратегія детально розроблена в пропозиції Плану Маттеї, який спрямований на управління міграцією через економічний розвиток та співпрацю (De Lucia Lumeno 2024: 40, посилаючись на Giro 2023).

Збільшення міграції після Арабської весни спонукало Італію швидко розвивати свій підхід до управління міграцією (De Lucia Lumeno 2024: 40). Ця еволюція характеризувалася поєднанням національних ініціатив, взаємодією з політиками на рівні ЄС та двосторонніми угодами з державами Північної Африки (De Lucia Lumeno 2024: 40, посилаючись на European Commission 2011a; European Commission 2011b; European Commission 2013). Реакція Італії на міграційний виклик відображає складну взаємодію національних інтересів, європейських зобов'язань та гуманітарних міркувань (De Lucia Lumeno 2024: 40). Однією з найважливіших національних ініціатив Італії була операція Маре Нострум, розпочата в жовтні 2013 року після трагічної загибелі 366 мігрантів біля берегів Лампедузи (De Lucia Lumeno 2024: 40, посилаючись на Senatodella Repubblica 2014). Ця морська та повітряна операція, хоча й була переважно зосереджена на пошуку та порятунку, також мала на меті боротьбу з торгівлею людьми (De Lucia Lumeno 2024: 40). Маре Нострум вирізнялася своїм гуманітарним спрямуванням та оперативним охопленням, що простягалось на 30 миль від італійського та мальтійського узбережжя (De Lucia Lumeno 2024: 40), операція відображала початковий підхід Італії до міграційної кризи, надаючи пріоритет гуманітарним міркуванням та пошуково-рятувальним операціям (De Lucia Lumeno 2024: 40). Фінансове навантаження Маре Нострум, яке оцінювалося в 9 мільйонів євро на місяць, та побоювання, що вона може заохочувати більше мігрантів до небезпечного морського переходу,

спонукали Італію прагнути більшого залучення ЄС (De Lucia Lumeno 2024: 40, посилаючись на Senatodella Repubblica 2014).

Перехід від Маре Нострум до операції Тритон, ініціативи під керівництвом Фронтекс, що стартувала 1 листопада 2014 року, ознаменував зміну в підході Італії до управління міграцією (De Lucia Lumeno 2024: 40, посилаючись на Official Journal of the European Council 2013b). Тритон мав більш обмежену операційну зону та основний фокус на прикордонному контролі, а не на пошуку та порятунку (De Lucia Lumeno 2024: 40). Цей перехід відображав напруженість між гуманітарними міркуваннями та питаннями прикордонної безпеки, а також зусилля Італії розділити тягар управління міграцією з іншими державами-членами ЄС (De Lucia Lumeno 2024: 40). Підхід Італії до управління міграцією також формувався її взаємодією з ширшими ініціативами ЄС (De Lucia Lumeno 2024: 40). Наприклад, Італія була ключовим прихильником Європейської програми з міграції, прийнятої 13 травня 2015 року, яка мала на меті усунення корінних причин нелегальної міграції, покращення управління кордонами та розробку спільної політики надання притулку (De Lucia Lumeno 2024: 40, посилаючись на European Commission 2015). Італія також відіграла значну роль у формуванні зовнішньої міграційної політики ЄС (De Lucia Lumeno 2024: 40). Міграційний пакт, запропонований Італією в 2016 році, виступав за більш комплексний підхід до співпраці з африканськими країнами, включаючи інвестиційні проекти та євро-африканські облігації для полегшення самофінансування за зниженими ставками (De Lucia Lumeno 2024: 40, посилаючись на Governo Italiano 2016). У відповідь на виклики, пов'язані з регіональною нестабільністю та збільшенням міграції, Італія розробила стратегію, яка стала відомою як дипломатія зростання (De Lucia Lumeno 2024: 41). Цей підхід мав на меті переосмислити відносини Італії з африканськими країнами, особливо з Північною Африкою, крізь призму економічного партнерства та співробітництва в галузі розвитку

(De Lucia Lumeno 2024: 41, посилаючись на Carbone 2016; MAECI 2017; Governo Italiano 2016). Стратегія дипломатії зростання базувалася на кількох ключових принципах: розглядати Африку як ринок можливостей, а не лише як джерело міграційних та безпекових проблем; використовувати історичні зв'язки та географічну близькість Італії для встановлення міцніших економічних партнерств; використовувати економічне співробітництво як інструмент для усунення корінних причин міграції та сприяння стабільності; позиціонувати Італію як міст між Європою та Африкою з точки зору торгівлі, інвестицій та співробітництва в галузі розвитку (De Lucia Lumeno 2024: 41). Прикладом цієї стратегії стали кілька ключових ініціатив. Італійсько-африканська ініціатива, започаткована в грудні 2013 року тодішнім міністром закордонних справ Еммою Боніно, мала на меті привернути увагу до зростаючого потенціалу африканських ринків, що розвиваються, особливо в Субсахарській Африці (De Lucia Lumeno 2024: 41, посилаючись на Carbone 2016). Це ознаменувало відхід від розгляду регіону виключно крізь призму тероризму та міграції, натомість визнаючи його зоною сталого економічного зростання (De Lucia Lumeno 2024: 41). У період з 2014 по 2016 рік відбулися значні дипломатичні контакти з африканськими країнами, включаючи візити тодішнього прем'єр-міністра Маттео Ренці та президента Серджіо Маттарелли до різних країн Східної, Центральної та Західної Африки (De Lucia Lumeno 2024: 41, посилаючись на Carbone 2016).

Законодавчі реформи відіграли вирішальну роль у реалізації стратегії дипломатії зростання (De Lucia Lumeno 2024: 41). Ухвалення Закону 125/2014 реструктурувало італійську систему співробітництва в галузі розвитку, інтегрувавши співробітництво в галузі розвитку як фундаментальний аспект італійської зовнішньої політики (De Lucia Lumeno 2024: 41, посилаючись на Official Journal General Series 2014). Цей закон призвів до створення Італійського агентства зі співробітництва в галузі розвитку (AICS) та позиціонування Cassa Depositi e Prestiti (CDP) як Фінансової установи зі співробітництва в галузі розвитку (De Lucia Lumeno 2024: 41). Африканський

акт, запропонований Італійською демократичною партією в липні 2016 року, мав на меті стимулювати італійські інвестиції в Африку за допомогою поєднання податкових пільг, субсидованих кредитів та підтримки у навчанні (De Lucia Lumeno 2024: 41, посилаючись на GruppoPd Camera dei Deputati 2016). Акт прагнув утвердити Італію як головне інвестиційне спрямування в Африці, зосереджуючись на таких секторах, як транспорт, інфраструктура, сільське господарство та стійка енергетика (De Lucia Lumeno 2024: 41). Ці ініціативи відображали зростаюче визнання в італійських політичних колах необхідності взаємодіяти з Африкою більш комплексно та взаємовигідно (De Lucia Lumeno 2024: 41). Сприяючи економічному зростанню та розвитку в африканських країнах, Італія прагнула не тільки створити нові ринки для італійського бізнесу, але й усунути корінні причини міграції та сприяти регіональній стабільності (De Lucia Lumeno 2024: 41-42).

Спираючись на свою стратегію дипломатії зростання, Італія прагнула позиціонувати себе як важливого посередника між Європейським Союзом та Африкою (De Lucia Lumeno 2024: 42). Ця роль використовує географічне положення Італії, історичні зв'язки та зростаючу економічну взаємодію з континентом (De Lucia Lumeno 2024: 42). Зусилля Італії в цьому напрямку очевидні в кількох ключових ініціативах та дипломатичних контактах (De Lucia Lumeno 2024: 42). На саміті у Валлетті 2015 року щодо міграції Італія відіграла значну роль у формуванні підходу ЄС до співпраці з африканськими країнами (De Lucia Lumeno 2024: 42). Італія стала членом-засновником Цільового фонду ЄС для Африки (EUTF) та другою за величиною країною-донором після Німеччини (De Lucia Lumeno 2024: 42). Ця участь продемонструвала прихильність Італії до вирішення міграційних питань через комплексний підхід, що включав співробітництво в галузі розвитку (De Lucia Lumeno 2024: 42). Міграційний пакт ЄС, запропонований Італією, включав не тільки програми, що стосуються безпеки та імміграції, але й комплексний підхід до співпраці, що охоплював інвестиційні проекти та євро-африканські облігації, які б сприяли самофінансуванню за зниженими ставками (De Lucia

Lumeno 2024: 42). Ця інтегрована стратегія мала на меті вирішення багатогранних проблем міграції за допомогою багатостороннього підходу, який включав запобігання, протидію та допомогу, а також сприяння більш інтегрованим та взаємовигідним відносинам між ЄС та Африкою (De Lucia Lumeno 2024: 42).

Міністерська конференція Італія-Африка, яка стала регулярною подією, збирає делегації з більшості африканських країн, а також представників міжнародних та регіональних організацій, таких як Африканський Союз (АС) та Організація Об'єднаних Націй (De Lucia Lumeno 2024: 42). Конференція надає платформу для обговорення співпраці в різних галузях, включаючи економіку, політику, соціально-екологічні питання, безпеку та культуру, демонструючи прихильність Італії до багатогранної взаємодії з Африкою (De Lucia Lumeno 2024: 42). У сфері сталого розвитку Італія заснувала Римський центр з питань клімату та сталого розвитку Африки у партнерстві з Програмою розвитку ООН (ПРООН) та Продовольчою та сільськогосподарською організацією (ФАО) (De Lucia Lumeno 2024: 42). Цей центр зосереджується на кліматі, сталому сільському господарстві, доступності води та виробництві чистої енергії, демонструючи прихильність Італії до вирішення ключових проблем розвитку в Африці та позиціонуючи Італію як лідера в ініціативах сталого розвитку (De Lucia Lumeno 2024: 42). Ці зусилля відображають стратегічну мету Італії бути чимось більшим, ніж просто прифронтовою державою, що має справу з наслідками міграції (De Lucia Lumeno 2024: 42). Позиціонуючи себе як ключового співрозмовника між ЄС та Африкою, Італія прагне формувати політику, впливати на розподіл ресурсів та створювати можливості для італійського бізнесу та інтересів у Середземномор'ї та за його межами (De Lucia Lumeno 2024: 42). Цей підхід ілюструється у стратегічному звіті Партнерство з Африкою, підготовленому Міністерством закордонних справ та міжнародного співробітництва Італії (МАЕСІ) у грудні 2020 року, який окреслив середньо- та довгострокові пріоритети зовнішньої політики Італії щодо африканського континенту (De Lucia Lumeno 2024: 42).

Енергетичні інтереси Італії в Північній Африці, зокрема в Лівії та Алжирі, були значним фактором, що формував її середземноморську стратегію (De Lucia Lumeno 2024: 42). Арабська весна та її наслідки створили як виклики, так і можливості в цьому секторі (De Lucia Lumeno 2024: 42). Порухення поставок енергоносіїв з Лівії підкреслило вразливість Італії до регіональної нестабільності та необхідність більш диверсифікованої енергетичної стратегії (De Lucia Lumeno 2024: 42). Це усвідомлення вплинуло на підхід Італії до регіону кількома способами. Італія перебувала на передньому краї міжнародних зусиль для забезпечення стабільності в Лівії, визнаючи, що стабільна Лівія є надзвичайно важливою для її енергетичних інтересів та для управління міграційними потоками (De Lucia Lumeno 2024: 42). Оскільки нестабільність у Лівії зберігалася, Італія прагнула поглибити свою енергетичну співпрацю з Алжиром (De Lucia Lumeno 2024: 42). У 2019 році Італія та Алжир підписали низку угод для зміцнення свого стратегічного партнерства, особливо в енергетичному секторі (De Lucia Lumeno 2024: 42). Італія також прагнула диверсифікувати свої джерела енергії, звертаючи увагу на такі країни, як Єгипет, з його значними відкриттями газу в Східному Середземномор'ї, та вивчаючи проекти з відновлюваної енергетики в Північній Африці (De Lucia Lumeno 2024: 42). Крім того, Італія все частіше прагнула позиціонувати себе як потенційний енергетичний хаб для Європи, використовуючи своє географічне положення та існуючу інфраструктуру, щоб стати ключовим транзитним пунктом для газу з Північної Африки та Східного Середземномор'я на європейські ринки (De Lucia Lumeno 2024: 42). Взаємозв'язок між енергетичними інтересами та регіональною стабільністю був ключовим фактором підтримки Італією ініціатив, спрямованих на сприяння економічному розвитку та політичній стабільності в Північній Африці (De Lucia Lumeno 2024: 42). Стратегія дипломатії зростання, наприклад, частково мотивована визнанням того, що економічний розвиток та енергетичне співробітництво можуть сприяти регіональній стабільності, що, у свою чергу, забезпечує енергетичні інтереси Італії (De Lucia Lumeno 2024: 42).

У той час як Італія продовжує вдосконалювати свою середземноморську стратегію, з'являються нові ініціативи, які прагнуть спиратися на минулі зусилля та вирішувати поточні проблеми (De Lucia Lumeno 2024: 43). Однією з найважливіших з них є запропонований План Маттеї, названий на честь Енріко Маттеї, засновника ENI, який відіграв вирішальну роль у післявоєнному економічному відновленні Італії та її взаємодії з нафтовидобувними країнами (De Lucia Lumeno 2024: 43). План Маттеї, оголошений урядом Мелоні, є амбітною спробою переосмислити відносини Італії з Африкою (De Lucia Lumeno 2024: 43). Хоча деталі плану ще з'ясовуються, його ключові елементи, схоже, включають: переміщення деяких виробничих, переробних галузей, особливо в агропродовольчому секторі, до Африки; позиціонування Італії як європейського енергетичного хабу, використовуючи її географічне положення для того, щоб стати ключовим транзитним пунктом для енергоресурсів з Африки до Європи; значні елементи співробітництва в галузі розвитку, зосереджені на таких секторах, як сільське господарство, інфраструктура та відновлювана енергетика; вирішення міграційних питань опосередковано шляхом сприяння економічному розвитку в країнах походження (De Lucia Lumeno 2024: 43). План Маттеї є продовженням та розширенням італійської стратегії дипломатії зростання, прагнучи одночасно вирішити численні проблеми (De Lucia Lumeno 2024: 43). Сприяючи економічному розвитку в Африці, Італія має на меті створити можливості, які могли б зменшити міграційний тиск (De Lucia Lumeno 2024: 43). Позиціонуючи себе як енергетичний хаб, Італія прагне посилити свою енергетичну безпеку та зменшити залежність від російського газу, проблема, яка стала особливо гострою в контексті триваючого конфлікту в Україні (De Lucia Lumeno 2024: 43).

Уряд Мелоні підтвердив постійну підтримку України проти російської агресії та подальше зміцнення відносин зі США; паралельно він вийшов з Меморандуму про взаєморозуміння щодо Ініціативи Пояс і Шлях, підписаного у 2019 році, хоча рішення було оприлюднено досить стримано, щоб не

скомпрометувати загальні відносини з Пекіном (Goretti and Simonelli 2024: 2). Міграційні та енергетичні партнерства були двома основними проблемами у відносинах з регіоном MENA, тоді як контури так званого Плану Маттеї для Африки залишалися розпливчастими (Goretti and Simonelli 2024: 2). Двосторонні відносини з двома ключовими країнами, такими як Франція та Німеччина, були загалом позитивними, незважаючи на періодичні розбіжності щодо конкретних політичних пунктів та реформ (Goretti and Simonelli 2024: 3). Зокрема, у листопаді Італія та Німеччина підписали спільний План дій, що охоплює такі сфери, як енергетика, технології, захист клімату, безпека, міграція та культурне співробітництво (Goretti and Simonelli 2024: 3). Уряд Мелоні також продовжував конструктивну взаємодію з інституціями ЄС, насамперед з Європейською Комісією (Goretti and Simonelli 2024: 3). Взаємодія була особливо плідною щодо Національного плану відновлення та стійкості Італії: запропонована Італією ревізія плану була врешті-решт прийнята Комісією, а третій та четвертий транші пакету Next Generation EU були виплачені Італії, збільшивши загальну суму, отриману країною, до майже 102 мільярдів євро (Goretti and Simonelli 2024: 3).

Політика уряду Мелоні щодо розширеного Середземномор'я керувалася трьома основними цілями: підвищення профілю Італії як країни, що очолює новий, справедливіший та непатронажний підхід до африканських країн, стримування кількості прибуттів нелегальних мігрантів до Італії середземноморським шляхом та посилення економічних партнерств з регіональними урядами, особливо щодо енергетичних угод (Goretti and Simonelli 2024: 6). Цей підхід реалізовувався переважно через міжурядові угоди та декларації, з обмеженим залученням громадянського суспільства (Goretti and Simonelli 2024: 6). Так званий План Маттеї для Африки є особливо помітним прикладом підходу уряду до регіону (Goretti and Simonelli 2024: 7). Після того, як його було оголошено одним з ключових елементів зовнішньої політики уряду, він повільно почав формуватися у 2023 році, починаючи зі створення восени спеціального керівного органу (Goretti and Simonelli 2024:

7). Обґрунтування плану є багатограним: уряд хоче вивести себе на передній план європейських відносин з Африкою (Goretti and Simonelli 2024: 7). Паралельно план надсилає меседж електорату уряду, оскільки він також оформлений як спроба усунути корінні причини нелегальної міграції з Африки (Goretti and Simonelli 2024: 7). Нарешті, план також спрямований на створення нових інвестиційних та торговельних можливостей для італійських компаній в Африці, починаючи з енергетичного сектору (Goretti and Simonelli 2024: 7). У цій сфері у 2023 році Італія поглибила свою політику диверсифікації постачальників викопного палива, щоб ще більше зменшити свою залежність від російського газу (Goretti and Simonelli 2024: 7). Уряд висунув бачення перетворення Італії на енергетичний хаб у Середземномор'ї, що з'єднує постачальників на південних берегах зі споживачами в Центральній Європі (Goretti and Simonelli 2024: 7). Це бачення, однак, все ще переважно обертається навколо природного газу, ставлячи під сумнів його узгодженість з цілями декарбонізації, встановленими ЄС на 2030 та 2050 роки (Goretti and Simonelli 2024: 7).

У сфері оборони прем'єр-міністр Мелоні неодноразово наголошувала на важливості участі Італії в НАТО (Goretti and Simonelli 2024: 7). У рамках місії Альянсу Італія продовжувала надавати персонал та засоби багатонаціональним батальйонним групам НАТО в Угорщині, Латвії та Болгарії, очолюючи контингент НАТО в останній країні, а також в операціях з повітряного патрулювання на східному фланзі (Goretti and Simonelli 2024: 7). Загалом Італія бере участь у дев'яти союзницьких місіях з максимальним виділенням 5200 військовослужбовців та фінансуванням понад 463 мільйони євро (Goretti and Simonelli 2024: 7). З внутрішньої точки зору, Багаторічний плановий документ, прийнятий Міністерством оборони в жовтні 2023 року, зосереджується на рішучих діях з оновлення структури Міністерства та функціональній реорганізації італійської оборони (Goretti and Simonelli 2024: 7). Примітно, що більша увага приділяється дослідженням та технологічним інноваціям, які є предметом деяких міжнародних партнерств Італії, таких як

партнерство з Японією та Сполученим Королівством у рамках Глобальної бойової авіаційної програми (Goretti and Simonelli 2024: 8). Загалом, довгостроковий вплив російського вторгнення в Україну полягає у поновленому фокусі на обороні держави та пов'язаних з нею програмах модернізації для італійських збройних сил, хоча оборонні витрати Італії все ще значно нижчі (1,38% ВВП) за поріг НАТО у 2% ВВП і, схоже, залишаться такими протягом наступних двох років (Goretti and Simonelli 2024: 8, посилаючись на Italian Ministry of Defence 2023).

Історично склалося так, що після Другої світової війни три кола, Атлантизм, Європеїзм та Середземномор'я, інкапсулювали італійський національний інтерес у біполярному та однополярному світі (Hanau Santini 2020: 134, посилаючись на Garruccio 1982; Andreatta 2008; Brighi 2013). Принаймні до приходу Сільвіо Берлусконі у 2001 році ці кола збалансовували та посилювали одне одного (Hanau Santini 2020: 134, посилаючись на Andreatta 2008). З того часу і до 2006 року італійський уряд однозначно приєднався до США та пріоритезував Атлантизм над двома іншими колами (Hanau Santini 2020: 134). Це стало болісно очевидним під час військового втручання США в Ірак у 2003 році (Hanau Santini 2020: 134). З одного боку, деякі вчені стверджують, що коли Рим приєднався до коаліції охочих на чолі зі Сполученими Штатами, це означало перехід від простого споживача безпеки, яким він був під час холодної війни, до того, щоб стати та діяти як виробник або постачальник безпеки (Hanau Santini 2020: 134, посилаючись на Croci and Valigi 2013). Однак це рішення сприяло ослабленню міжнародного мультилатералізму, оскільки воно відбулося без дозволу Ради Безпеки ООН і, як згодом неохоче визнав тодішній Генеральний секретар ООН Аннан, було явним порушенням Статуту ООН (Hanau Santini 2020: 134, посилаючись на The Guardian 2004). Приєднання до США з поляризованого питання також мало резонанс у Європі, де утворилися два протилежні табори залежно від того, хто втрутився в Ірак (Велика Британія, Італія, Іспанія, Польща) та хто залишався критичним до втручання (насамперед Франція та Німеччина)

(Hanau Santini 2020: 134). Це вбило клин у ЄС та завдало удару зовнішній політиці ЄС, який потребував часу для загоєння (Hanau Santini 2020: 134).

Після холодної війни Італія була змушена протистояти наслідкам фінансового безгосподарства вісімдесятих років та колапсу своєї на той час вже розмитої внутрішньополітичної системи, системи, яка багато в чому була пов'язана із ситуацією холодної війни та роллю Італії в ній (Aliboni 1997: 3). Переплітаючись з фінансовою та економічною реструктуризацією країни, політика ЄС та європейська політика стали майже всепоглинаючим фокусом як внутрішньої, так і зовнішньої політики, але зовнішня політика в цілому, включаючи середземноморську політику, була знехтувана та принесена в жертву (Aliboni 1997: 3). Наприклад, офіційна допомога розвитку (ОПР) скоротилася з 3,354 мільярда лір у 1990 році до 1,110 у 1994 році, і ця тенденція продовжилася (Aliboni 1997: 3). У цих нових рамках інтерес Італії до Середземномор'я зазнав сильного виклику з боку відроджуваних тенденцій помірнього націоналізму (Aliboni 1997: 3). Два основні аргументи були розроблені неурядовими суб'єктами: по-перше, що Середземномор'я є не більше ніж другорядним варіантом у діапазоні національних інтересів Італії, і що геополітичний фокус Італії має стати європейським Сходом, а також глобальною економікою; по-друге, що, оскільки інтерес до Середземномор'я зберігається, Італія повинна зосередитися на кількох країнах, таких як Єгипет та Лівія, замість того, щоб займатися всеосяжними багатосторонніми схемами регіональних або міжрегіональних відносин (Aliboni 1997: 3). Ширший аргумент полягає в тому, що оскільки інтерес найважливіших членів ЄС до Середземномор'я є маргінальним, зосередження зусиль Італії на цій території не принесе результатів з точки зору європейського впливу та статусу (Aliboni 1997: 3). Уряди Італії дев'яностих років, незважаючи на деякі плутані спроби кабінету Берлусконі розробити більш орієнтований на національні інтереси підхід, не прислухалися до цих аргументів і, відповідно до традиційної італійської політики та риторики, проводять переважно багатосторонню

середземноморську політику в рамках Євро-Середземноморського партнерства, ЗЄС та НАТО (Aliboni 1997: 3).

Сучасна дискусія про Середземномор'я не обмежується, однак, протистоянням між націоналістичними тенденціями та більш збалансованим мультилатералізмом урядових кіл (Aliboni 1997: 4). Варто згадати культурні та політичні зміни на внутрішній арені. Можна виділити три такі свіжі тенденції (Aliboni 1997: 4). По-перше, громадянське суспільство, що виникає з колапсу міжнародного комунізму та подальших глибоких перетворень в італійських лівих партіях, профспілках та асоціаціях, втратило антиімперіалістичну та неприєднану раціональність, що лежала в основі політики щодо Середземномор'я (Aliboni 1997: 4). Сильна солідарність та підтримка, яку надавали італійські ліві таким тенденціям, як арабський націоналізм або палестинська боротьба, зникли або, як у випадку з Палестиною, набули іншої перспективи (Aliboni 1997: 4). За винятком старомодних комуністів, що збираються в невеликій Партії комуністичного відродження, сьгоднішні італійські ліві, безумовно, найбільше приваблюються європейським та трансатлантичним колом і дивляться на Середземномор'я зі стандартної європейської точки зору, як політично, так і ідеологічно (Aliboni 1997: 4). По-друге, фрагментація колишньої Християнсько-демократичної партії на різні менші католицькі партії та ослаблення католицько-комуністичного потоку, який підривав більшу частину італійської політики в епоху холодної війни, є факторами, що сприяють радикальній зміні ставлення італійського громадянського суспільства до Середземномор'я (Aliboni 1997: 4). Католицько-комуністичний потік раніше пропагував низку культурних та політичних міфів про середземноморську солідарність, які потім перетворювалися на антизахідні, антиєвропейські та антиамериканські настрої (Aliboni 1997: 4). Ця друга зміна сприяє консолідації більш розслабленого та реалістичного погляду на Середземномор'я і, отже, поєднується з новим європейським поглядом урядових лівих, надаючи Середземномор'ю більш реалістичного розміру в контексті італійських інтересів (Aliboni 1997: 4).

Італійсько-лівійські відносини були затьмарені спадщиною італійського колоніалізму 1912-1943 років, яку лише з підписанням у 2008 році Договору про дружбу, партнерство та співробітництво між лівійським лідером Муаммаром Каддафі та італійським прем'єр-міністром Сільвіо Берлусконі вдалося врегулювати всі лівійські претензії, пов'язані з колоніалізмом, особливо економічні (Hanau Santini 2020: 138). Італія зобов'язалася виплатити репарації на суму 5 мільярдів доларів протягом двох десятиліть в обмін на стійку співпрацю у сфері міграції (Hanau Santini 2020: 138, посилаючись на Croci and Valigi 2013). Угоду Берлусконі грубо, але чесно назвав такою, що дає змогу отримати більше нафти, менше мігрантів (Hanau Santini 2020: 138, посилаючись на Paoletti 2010). Італійська лівійська політика, як широко вважається, була двопартійною, оскільки не було виявлено помітних відмінностей у різних урядах лівоцентристів та правоцентристів з 1990-х років (Hanau Santini 2020: 138). Італія приєдналася до операції Світанок Одиссея-Об'єднаний Захисник 19 березня 2011 року після того, як зона заборони польотів була схвалена Резолюцією 1973 Ради Безпеки ООН (Hanau Santini 2020: 138). Італійський правоцентристський міністр закордонних справ Франко Фраттіні наполягав на місії НАТО, а не на спеціальній коаліції (Hanau Santini 2020: 138). Причиною міг бути страх, що операція поза НАТО очолюватиметься невеликим директором, а Італія виступає проти такої зовнішньополітичної практики через побоювання маргіналізації (Hanau Santini 2020: 138, посилаючись на Croci and Valigi 2013).

Навіть тоді, однак, Рим виявляв небажання надавати сухопутні війська для підтримки зусиль НАТО (Hanau Santini 2020: 138). Проте, з місією Кірена з 2011 року, хоча й обмежено, він брав участь у військовій та безпековій співпраці з лівійськими силами, навчаючи їх патрулювати кордони та забезпечувати морську безпеку (Hanau Santini 2020: 138). У травні 2012 року обидві сторони – італійський уряд та лівійський перехідний уряд на чолі з Алі Зейданом – підписали Меморандум про взаєморозуміння, який офіційно закріпив цю двосторонню безпекову співпрацю, спрямовану переважно на те,

щоб не втратити те, що було забезпечено з 2008 року в політичному та економічному плані (Hanau Santini 2020: 138-139, посилаючись на IAI 2014). У період з кінця 2011 року до червневих виборів 2014 року Лівія, здавалося, перебувала на шляху до внутрішньо керованого переходу (Hanau Santini 2020: 139). У липні 2012 року за сприяння Місії підтримки ООН в Лівії (UNSMIL) країна провела мирні та демократичні вибори (Hanau Santini 2020: 139). Те, що виробили перші лівійські демократичні вибори, були формально демократичними інститутами, парламент та уряд, які, однак, більше нагадували порожню оболонку, ніж функціонуючі органи (Hanau Santini 2020: 139).

Італія давно розглядає Середземномор'я не лише як простий детермінант свого географічного положення, а й як головне джерело можливостей та викликів для своїх внутрішніх та зовнішньополітичних дій (Colombo and Palm, n.d.: 3). Історичні взаємозв'язки, що сформували преференційні відносини Італії з територіями та народами так званого Середземноморського регіону, настільки численні, що те, що ми бачимо сьогодні, є лише кінцевою точкою дуже довгої історії (Colombo and Palm, n.d.: 3). Сьогодні Середземномор'я залишається фундаментальною точкою відліку та рушійною силою для зовнішньополітичної проєкції Італії, а також для формування її внутрішньої політики (Colombo and Palm, n.d.: 3). Це особливо очевидно у глибоких зв'язках, що існують сьогодні більше, ніж будь-коли, між італійськими перспективами щодо міграційних потоків через Середземне море, з одного боку, та підходом, розробленим для їх вирішення як у зовнішній, так і у внутрішній політиці, з іншого (Colombo and Palm, n.d.: 3). Часткова переорієнтація середземноморської політики Італії на Північну Африку, Сахель та Африку в цілому свідчить про визнання проникності Середземномор'я для динаміки, що відбувається в сусідньому Сахелі – регіоні, де внутрішні та регіональні динаміки конфлікту загострилися за останні п'ять років через поширення насильницького екстремізму, пов'язаного з нестабільністю держав, та на африканському континенті в цілому (Colombo

and Palm, n.d.: 6-7). Північна Африка, зокрема Лівія та Туніс, та Сахель, особливо Нігер, таким чином, стали основними гарячими точками зовнішньополітичної діяльності Італії, яка керувалася, зокрема, міркуваннями національної безпеки, пов'язаними зі сплеском риторики та сприйняттям проблеми міграції (Colombo and Palm, n.d.: 6-7). Відповідно, італійська присутність на ширшому Близькому Сході, особливо в Іраку, Кувейті та Афганістані, де Рим традиційно брав активну участь у військових та цивільних місіях, поступово, але неухильно скорочувалася (Colombo and Palm, n.d.: 7).

Італійська політика в Середземномор'ї між 2016 та 2018 роками зазнала часткової переорієнтації, залишаючись водночас прив'язаною до традиційного підходу, який надає перевагу економічному та безпековому співробітництву щодо ширшого Середземномор'я (Colombo and Palm, n.d.: 12). Ця часткова переорієнтація стосувалася зростаючої важливості Північної Африки, Сахелю та Африки в цілому як пріоритетних напрямків діяльності, а також розширення економічних зв'язків з регіоном Перської затоки (Colombo and Palm, n.d.: 12). Поряд з військовою та цивільною присутністю в охоплених конфліктами країнах Північної Африки та Сахелю, середземноморська політика Італії, з одного боку, була зосереджена на зміцненні зв'язків з країнами, які займають ключове місце в італійській торгівлі, енергетиці та безпековому співробітництві (Colombo and Palm, n.d.: 10). Однак лєвова частка взаємодії Італії з країнами регіону відбувалася насамперед у зв'язку з міграцією, яка, ймовірно, стала найважливішим зовнішньополітичним питанням як щодо ЄС, так і щодо середземноморських партнерів Італії, маючи значні наслідки для національної політики (Colombo and Palm, n.d.: 10). Ключовим аспектом італійської зовнішньої політики щодо її південних середземноморських партнерів стало зміцнення існуючих економічних зв'язків (Colombo and Palm, n.d.: 10). Економічні інтереси та відносини загалом переважали над іншими політичними та/або ідеологічними міркуваннями, що чітко простежується на прикладі деяких країн ширшого Середземномор'я (Colombo and Palm, n.d.: 10). Необхідність підтвердити, а в деяких випадках і

посилити ці відносини, виникла як спосіб не втратити позиції перед конкуренцією з боку інших європейських держав-членів, наприклад, Франції (Colombo and Palm, n.d.: 10). Це призвело до значних зусиль для стимулювання економічних, комерційних та енергетичних інтересів, одночасно сприяючи культурним обмінам та двосторонньому співробітництву в галузі торгівлі, технологій та розвитку відновлюваної енергетики та відповідної інфраструктури (Colombo and Palm, n.d.: 10). Крім того, особлива увага приділялася інтересам військової промисловості (Colombo and Palm, n.d.: 10). У 2016 році експорт військових матеріалів з Італії зріс на 85,7% порівняно з попереднім роком завдяки новим та важливим контрактам з країнами Перської затоки (Colombo and Palm, n.d.: 10, посилаючись на Governo 2017; Negri 2017).

Зміна акцентів в уряді лівоцентристів полягала у виведенні військ з Іраку, водночас запевняючи США у міжнародних зобов'язаннях Італії, поверненні до більш активної участі в Середземномор'ї та збереженні військової присутності в Афганістані (Balfour and Cugusi, n.d.: 156). Незважаючи на ці розбіжності між урядами Берлусконі та Проді, обидва стикалися зі структурними проблемами обмежених ресурсів, слабкою координацією багатьох суб'єктів, залучених до просування інтересів Італії за кордоном, та слабкою економічною та політичною основою, що підтримує зовнішню політику (Balfour and Cugusi, n.d.: 156). Проді у своїй промові в Європейському парламенті заявив, що Середземномор'я є пріоритетом зовнішньої політики Італії (Balfour and Cugusi, n.d.: 153-154, посилаючись на Italian Ministry of Foreign Affairs 2006). Уряд передбачає нову роль Середземномор'я у новому глобальному геоекономічному порядку: Середземномор'я має стати євро-азійською платформою, оскільки комерційні потоки між Далеким Сходом та Європою проходять через Суецький канал і, отже, через Середземне море (Balfour and Cugusi, n.d.: 154). Це повернення до фокусу на Середземноморському басейні відображає давні інтереси країни в регіоні (Balfour and Cugusi, n.d.: 154). Однак, враховуючи структурні слабкості та дефіцит ресурсів, рамки для розробки її середземноморської політики тісно

пов'язані з Євро-Середземноморським партнерством ЄС (EMP) та його Європейською політикою сусідства (ENP) (Balfour and Cugusi, n.d.: 154).

Дійсно, Італія часто закликала Вашингтоном внести свій внесок у вирішення проблем Лівії, Тунісу чи Лівану (Colombo and Palm, n.d.: 6). Протягом останнього десятиліття середземноморська орієнтація Італії стала ще більш значущою, оскільки Рим намагався зберегти досить міцну присутність на європейському рівні, намагаючись використати капітал, і дуже часто протистояти викликам, що випливають з її геополітичних позицій (Colombo and Palm, n.d.: 6). Роблячи це, Італія традиційно намагалася перетворити свою середземноморську ідентичність та політику на інструмент для посилення своєї ролі в Європі та за Атлантикою (Colombo and Palm, n.d.: 6). Зважаючи на цю спадкоємність та незважаючи на значні зміни у внутрішньополітичному ландшафті Італії, спричинені останніми парламентськими виборами на початку березня 2018 року, важливо оцінити масштаби та наслідки того, що можна описати як часткову переорієнтацію середземноморського фокусу Італії, вивчивши конкретну роль, яку Італія відігравала в регіоні між 2016 та 2018 роками (Colombo and Palm, n.d.: 6). Протягом цього періоду очевидно, що Італія намагалася капіталізувати свою ідентичність як європейської середземноморської країни для підвищення своєї репутації та ролі в цьому стратегічному регіоні, а також свого становища серед країн ЄС (Colombo and Palm, n.d.: 6).

Оцінка двосторонніх відносин Італії з країнами Середземномор'я та ширшого регіону Близького Сходу та Північної Африки (MENA) показує, наскільки середземноморська політика Італії зазнала трансформації між 2016 та 2018 роками, що призвело до більшої диверсифікації сфер інтересів та втручання, віддаляючись від домінуючого близькосхідного регіону (Colombo and Palm, n.d.: 6). Визнаючи проникність Середземномор'я для динаміки, що відбувається в сусідньому Сахелі, регіоні, де внутрішні та регіональні динаміки конфлікту загострилися за останні п'ять років через поширення

насильницького екстремізму, пов'язаного з нестабільністю держав, та на африканському континенті в цілому, зовнішня політика Італії почала все більше переорієнтовуватися на ці території (Colombo and Palm, n.d.: 6-7). Північна Африка, зокрема Лівія та Туніс, та Сахель, особливо виділяється випадок Нігеру, таким чином, стали основними гарячими точками зовнішньополітичної діяльності Італії, яка керувалася, зокрема, міркуваннями національної безпеки, пов'язаними зі сплеском риторики та сприйняттям проблеми міграції (Colombo and Palm, n.d.: 7). Відповідно, італійська присутність на ширшому Близькому Сході, особливо в Іраку, Кувейті та Афганістані, де Рим традиційно брав активну участь у військових та цивільних місіях, поступово, але неухильно скорочувалася (Colombo and Palm, n.d.: 7). Однією з традиційних функцій цих місій було культивування привілейованих відносин як з урядами країн, де відбуваються цивільні та військові місії, так і з європейськими, трансатлантичними та натовськими партнерами Італії (Colombo and Palm, n.d.: 7). Дійсно, ці місії зазнали сильного впливу цієї часткової переорієнтації зовнішньої політики Італії (Colombo and Palm, n.d.: 7). Таким чином, відбулося загальне збільшення коштів, спрямованих на операції в Африці, з особливою увагою до регіону Сахель, з 9% у 2017 році до 18% у 2018 році, порівняно з вартістю операцій на азійському континенті, що знизилася з 58% до 51%, та на Близькому Сході зокрема (Colombo and Palm, n.d.: 7). Цей військовий та політичний перехід на південний фланг став можливим завдяки успіху міжнародної анти-ІДІЛ кампанії в Іраку (Colombo and Palm, n.d.: 7).

Уряди Італії дев'яностих років, незважаючи на деякі плутані спроби кабінету Берлусконі розробити більш орієнтований на національні інтереси підхід, не прислухалися до аргументів про другорядність Середземномор'я і, відповідно до традиційної італійської політики та риторики, проводять переважно багатосторонню середземноморську політику в рамках Євро-Середземноморського партнерства, ЗЄС та НАТО (Aliboni 1997: 3). Усі п'ять урядів епохи після холодної війни більш-менш наголошували на своїй

прихильності до середземноморського напрямку в італійській зовнішній політиці (Aliboni 1997: 4). Уряд Італії просуває свою середземноморську ініціативу у двох напрямках: у євро-середземноморській сфері та в НАТО (Aliboni 1997: 4). Італія була співініціатором і дуже рішуче підтримувала Барселонський процес (Aliboni 1997: 4). Під час свого головування в ЄС у першому півріччі 1996 року італійський уряд виступив з різними ініціативами, особливо присвяченими розвитку культурного діалогу між Європою та південносередземноморськими партнерами в рамках ЄСП (Aliboni 1997: 4). Найголовніше, Італія успішно керувала Комітетом старших посадових осіб у його завданні розробки планів безпекової політики ЄСП (Aliboni 1997: 4). Друга основна ідея, що сприяє формуванню основи середземноморської політики Італії в дев'яностих роках, полягає в тому, що НАТО має відігравати роль у відносинах з країнами Південного Середземномор'я (Aliboni 1997: 4). Після саміту НАТО в січні 1994 року, на якому цю ідею активно просував італійський уряд за підтримки Франції та Іспанії, на початку 1995 року Середземноморський діалог став офіційною ініціативою Альянсу (Aliboni 1997: 4-5). Згодом, на неформальній зустрічі НАТО в Вільямсбурзі в жовтні 1995 року, італійський міністр оборони, за деякої американської підтримки, закликав своїх колег розглянути питання про започаткування Партнерства заради Середземномор'я (PfM) за зразком Партнерства заради миру НАТО з країнами Центральної Європи (Aliboni 1997: 5).

Середземноморські ініціативи Італії, пов'язані з ЄС та НАТО, підкреслюють безперервність своєї двоколісної політики, яка не є новою у зовнішній політиці Італії після Другої світової війни (Aliboni 1997: 5). Це проливає світло на стійкий інтерес Італії до присутності США як на середземноморській, так і на європейській аренах і, загалом кажучи, на те, щоб трансатлантичний вимір поєднувався з європейським (Aliboni 1997: 5). Ця двоколісна політика відображена в політиці, яку Італія проводила в дев'яностих роках щодо включення компонента безпеки та оборони до Європейського Союзу (Aliboni 1997: 5). Італія завжди підтримувала зміцнення

європейської ідентичності безпеки та оборони, але за умови її тісного зв'язку з НАТО (Aliboni 1997: 5). Італія цілком комфортно почувається, рішуче підтримуючи процес, який має призвести до розробки Європейської оборонної ідентичності всередині НАТО (Aliboni 1997: 5). Водночас інтерес до НАТО йде пліч-о-пліч з інтересом до європейської військової інтеграції, що відображається в участі Італії в Євромарфор та Єврофор ЗЄС у співпраці з Францією, Іспанією та Португалією (Aliboni 1997: 5). Хоча ця магістратура спочатку мала переважно військові функції, її створення було зумовлене потребою в єдиному командуванні у критичні моменти. У перспективі ця позиція ставить два питання (Aliboni 1997: 5). Перше питання полягає в тому, що Італія повинна дбати про те, щоб її двоколійна політика сприяла зміцненню трансатлантичних зв'язків, не послаблюючи європейську згуртованість (Aliboni 1997: 5). Фрустрації та напруженість у складних внутрішньоєвропейських переговорах, що попереду, можуть підштовхнути Італію до наголошення на трансатлантичних гарантіях замість підтримки європейської згуртованості та її франко-німецького ядра (Aliboni 1997: 5). Успішна інтеграція Італії до першого кола валютно-економічного союзу ЄС заспокоїла б Італію та допомогла б їй проводити свою двоколійну політику справедливо та кооперативно (Aliboni 1997: 5). Друге питання, яке тісніше стосується Середземномор'я, полягає в тому, що слабкість компонента двосторонньої політики не може тривати довго (Aliboni 1997: 5). Італія повинна посилити свою двосторонню політику щодо Середземномор'я, як тільки це стане можливим, якщо вона не хоче ризикувати поставити під загрозу свої багатосторонні зусилля (Aliboni 1997: 5). Політика Італії щодо Середземномор'я в цьому десятилітті глибоко вражена несприятливим поєднанням міжнародних та внутрішніх змін, проте вона залишається глибоко відданою Середземномор'ю, використовуючи та намагаючись посилити багатосторонні політичні рамки (Aliboni 1997: 5).

Висновки до розділу 2

Зараз Італія веде зовнішню політику у Середземномор'ї не лише як частина НАТО чи ЄС, а як країна, яка має власні конкретні інтереси. Її найбільше хвилюють безпека, неконтрольована міграція з Північної Африки та стабільність енергопостачання. Після подій у Лівії та зростання хвиль біженців Італія почала діяти більш рішуче: вона активно веде перемовини з урядами країн регіону, підтримує миротворчі ініціативи, а також інвестує в інфраструктуру, яка дозволяє зменшити залежність від нестабільних маршрутів.

У своїй стратегії Італія прагне зберегти баланс: з одного боку — вона дотримується спільної європейської політики, з іншого — шукає гнучкі й вигідні для себе рішення. Це особливо помітно в питаннях енергетики, де вона розширює співпрацю з Алжиром чи Тунісом, і в темі міграції, де намагається домовитися напряду, а не чекати колективних рішень. Таким чином, Італія перетворюється на одного з ключових гравців у Середземномор'ї — з власним голосом і чітким розумінням, що без активної участі у справах регіону вона не зможе гарантувати свою безпеку і стабільність.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження зовнішньої політики Італії у Середземноморському регіоні дозволяє сформулювати низку обґрунтованих тверджень щодо її еволюції, сучасних пріоритетів та ефективності. Аналіз теоретико-методологічних засад вивчення зовнішньої політики продемонстрував, що її розуміння виходить за межі простого опису дій держави, вимагаючи комплексного вивчення процесів прийняття рішень, мотивацій акторів та впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, що знаходить своє підтвердження у працях Олдена та Арана, які наголошують на необхідності заглиблення у процеси, що передують зовнішньополітичним рішенням, та Луу Туї Хонг, яка розглядає зовнішню політику як реакцію держави на проблеми міжнародної системи з метою забезпечення національних інтересів. Історичний екскурс у формування середземноморської стратегії Італії виявив перманентну боротьбу за утвердження впливу, починаючи від ранніх зусиль Риму з консолідації контролю над Апеннінським півостровом, де стратегічне значення мали долини річок Сакко та Лірі, та протистояння з сусідніми народами, до складних реалій після об'єднання країни, коли молода держава зіткнулася з внутрішньою нестабільністю та невизначеним міжнародним статусом, що породило характерну для італійської зовнішньої політики подвійну вразливість і прагнення до активної присутності на міжнародній арені, не завжди підкріплене реальними можливостями. Пovoєнний період ознаменувався прив'язкою до НАТО та європейських інтеграційних процесів, тимчасово відсунувши Середземномор'я на другий план, однак

географічне положення та енергетичні інтереси, зокрема діяльність Енріко Маттеї та компанії ENI, а також концепція неоатлантизму, сприяли поступовому поверненню цього вектора, що активізувалося у середині 1970-х років на тлі нафтової кризи та посилення економічних зв'язків з арабськими країнами. Завершення Холодної війни та внутрішні проблеми призвели до тимчасового зниження уваги до Середземномор'я, проте подальші події, зокрема Арабська весна 2010-2011 років, знову актуалізували цей напрямок, загостривши проблеми міграції, енергетичної безпеки та економічних зв'язків, особливо з Лівією. Сучасні зовнішньополітичні пріоритети Італії у Середземномор'ї нерозривно пов'язані з тріадою: безпека, міграція та енергетика. Географічне положення робить Італію особливо вразливою до ризиків, що походять з широкої дуги нестабільності, що зумовлює розгляд середземноморської політики переважно через призму національної безпеки, як це було помітно ще наприкінці 1970-х - 1980-х роках. Управління міграційними потоками, які значно зросли після Арабської весни, особливо з Лівії, перетворилося на центральний елемент зовнішньої політики, часом затьмарюючи інші цілі та вимагаючи проведення масштабних морських операцій з активною взаємодією на рівні ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Актуальні проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики : зб. матеріалів III Регіон. наук.-теорет. конф., Львів, 24 берез. 2016 р. Львів : НУ ЛП, 2016.
- 2.Дурман О. Л., Дурман М. О. Міждисциплінарний підхід до аналізу зовнішньої політики і міжнародних відносин. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 13–19.
- 3.Кузь О. М., Коротков Д. С., Михайличенко Д. Ю., Бровко О. В. Міжнародні відносини та світова політика : навчальний посібник / за заг. ред. О. М. Кузя. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.
- 4.Новакова О. В., Пашина Н. П. Аналіз державної політики : навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Маріуполь : Вид-во Маріупольського державного університету, 2017. 304 с.
- 5.Симчера М. Теоретико-методологічні засади зовнішньої політики України (2014–2018 рр.). *Міжнародний науковий вісник*. 2019. Вип. 1–2 (19–20). С. 287–291.
- Храбан І. Особливості сучасної зовнішньої політики Італійської Республіки. *Політичне життя*. 2020. № 7–8. С. 1–4.

6. Alden C., Aran A. Foreign policy analysis - an overview. *Foreign Policy Analysis: New Approaches*. Routledge, 2012. P. 1–14.
7. Aliboni R. Italy and the Mediterranean: Policies and goals after World War II. Summary of the presentation at the Akademie für Politik und Zeitgeschehen and Hanns Seidel Stiftung meeting of experts "EU und Mittelmeerraum", Wildbad Kreuth, 10/12 June 1997. Roma : Istituto Affari Internazionali, 1997. 6 p.
8. Balfour R., Cugusi B. The Return of Italy to the Mediterranean. *Med. 2007 Panorama*. 2007. P. 153–156.
9. Colombo S., Palm A. Italy in the Mediterranean: Priorities and perspectives of a European middle-power. Brussels : FEPS-Foundation for European Progressive Studies ; Fondazione EYU, 2018. 35 p.
10. Coticchia F. Le implicazioni per la politica di difesa e lo strumento militare. *L'Italia e la minaccia jihadista. Quale politica estera?* / a cura di S. M. Torelli, A. Varvelli. Milano : Edizioni Epoké - ISPI, 2015. P. 143–158.
11. *La dittatura romana* / a cura di L. Garofalo. Napoli : Jovene, 2017. Tomo primo.
12. Guazzone L. Italy's policy towards the Mediterranean Middle East area: An overview. Lecture given at the Harry Truman Research Institute for the Advancement of Peace, The Hebrew University, Jerusalem, June 24, 1991. Roma : Istituto Affari Internazionali, 1991. 7 p.
13. *L'Italia e la minaccia jihadista. Quale politica estera?* / a cura di S. M. Torelli, A. Varvelli; introduzione di P. Magri. Milano : Edizioni Epoké - ISPI, 2015. 182 p.
14. La politica estera italiana a 150 anni dall'Unità: continuità, riforme e nuove sfide : Rapporto introduttivo dell'Edizione 2011 dell'annuario "La politica estera dell'Italia". Roma : Istituto Affari Internazionali, 2011. 27 p.
15. Актуальні проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики : зб. матеріалів III Регіон. наук.-теорет. конф., Львів, 24 берез. 2016 р. Львів : НУ ЛП, 2016.

16. Campbell B. W. Measuring and Assessing Latent Variation in Alliance Design and Objectives. arXiv preprint arXiv:1904.09883v1 [stat.AP]. 2019.
17. Aliboni R. Italy and the Mediterranean: Policies and goals after World War II. Summary of the presentation at the Akademie für Politik und Zeitgeschehen and Hanns Seidel Stiftung meeting of experts "EU und Mittelmeerraum", Wildbad Kreuth, 10/12 June 1997. Roma : Istituto Affari Internazionali, 1997. 6 p.
18. Annunziata F., Drago N. The climate and security nexus in Italian foreign policy. Policy Briefing. ECCO ; Heinrich Böll Stiftung Paris France Italy, Nov. 2024. 18 p.
19. Conferenza interparlamentare sulla politica estera e di sicurezza comune (PESC) e sulla politica di sicurezza e di difesa comune (PSDC). Budapest, 9 e 10 settembre 2024. Roma : Senato della Repubblica, Servizio Studi ; Camera dei deputati, Ufficio Rapporti con l'Unione Europea, 2024. 141 p.
20. Conferenza interparlamentare sulla politica estera e di sicurezza comune (PESC) e sulla politica di sicurezza e di difesa comune (PSDC). Varsavia, 23-25 marzo 2025. Roma : Senato della Repubblica, Servizio Studi ; Camera dei deputati, Ufficio Rapporti con l'Unione Europea, 2025. 87 p.
21. De Lucia Lumeno F. Italy's Evolving Mediterranean Strategy: Migrations, Economic Diplomacy, and Regional Challenges from the Arab Springs to the Mattei Plan. *Journal of International Relations and Foreign Policy*. 2024. Vol. 12. P. 38–46.
22. Mancini M. I Volsci e il loro territorio. 3 ed. Frosinone : Massimiliano Mancini Editore, 2014. 233 p.
23. Marone F. Dal Partenariato euromediterraneo all'Unione per il Mediterraneo: il percorso di integrazione della Regione mediterranea nella dimensione europea e il mare come fattore abilitante per la costruzione di una piattaforma inclusiva capace di promuovere una visione di sicurezza comune. Roma : Istituto di Ricerca e Analisi della Difesa, 2024. 60 p.

24. Sicurezza europea integrata: il Piano Mattei nel Mediterraneo allargato / a cura di F. Anghelone, A. Ungari. Roma : EDI PRESS UNIMARCONI, 2024.
25. La sicurezza nel Mediterraneo e l'Italia / a cura di A. Marrone, M. Nones. Roma : Edizioni Nuova Cultura, 2015. 162 p.
26. Gurciullo S., Mikhaylov S. J. Detecting Policy Preferences and Dynamics in the UN General Debate with Neural Word Embeddings. arXiv preprint arXiv:1707.03490v1 [cs.CL]. 2017.
27. Incremona C. Negoziatrici invisibili: il ruolo delle donne nella diplomazia internazionale e nelle trattative di pace : Corso di laurea Magistrale in Relazioni Internazionali e Diplomazia. Padova : Università degli Studi di Padova, 2024. 182p.
28. Futuribili : Rivista di studi sul futuro e di previsione sociale / dir. A. Gasparini. Trieste : Edizioni Università di Trieste, 2024. Vol. XXVII, № 1/2 (2022). 341 p.
29. Camera dei deputati. L'attività delle Commissioni nella XVI legislatura. IV Difesa. Roma, 2013. 238 p.
30. Palleschi C. Strategic Choices in the Sahel: A vademecum for Italy. Roma : LUISS School of Government, 2024. 11 p.
31. Seminari di Studi Europei Preparatori alle Carriere Internazionali e Comunitarie: "L'importanza del progetto politico nel futuro dell'Unione Europea" : Anno Accademico 2013/2014 / a cura di M. M. Caneva, G. Varvesi, R. Rubino. Roma : AESI, 2014. 120 p.
32. Landi L. Presenza ed impegni dell'Italia nelle Peace Support Operations. Roma : Istituto Affari Internazionali, 2003. 84 p.
33. Dentice G., Donelli F. Reasserting (middle) power by looking southwards: Italy's policy towards Africa. Trieste : Università degli Studi di Trieste, 2020. 17 p.
34. Oosterveld W., Torossian B. A Balancing Act: The Role of Middle Powers in Contemporary Diplomacy. Website Name. 2025.

35. Costamagna C. Crisi nei Balcani? Una disamina storica e una rassegna su alcune interpretazioni occidentali e russe degli eventi più recenti. Roma : CeSPI, 2022. 17 p.
36. De Ninno F., Cavo F. L'Italia e il Mediterraneo allargato. Difesa e politica estera dalle origini nella Guerra fredda al mondo post-bipolare. Il Mediterraneo allargato e l'Italia: Dalla Guerra fredda al mondo post-bipolare / a cura di F. De Ninno, F. Cavo. Roma : Viella, 2024. P. 33–70.
37. Luu Thuy Hong. Foreign Policy Analysis - An Approach from Policy Theory. Migration Letters. 2022. Vol. 19, no. S2. P. 1656–1665
38. Bellomo M. Et huius anni parum constans memoria est. Tradizioni letterarie ed epigrafiche sul trionfo di L. Postumio Megello (cos. 294 a.C.). Epigrafia e politica II. Documenti e iscrizioni per lo studio di Roma repubblicana / a cura di S. Segenni, M. Bellomo. Milano : Ledizioni, 2021. P. 65–83.
39. Fiori R. Il crimine dell'Orazio superstite. IVRA: Rivista Internazionale di Diritto Romano e Antico. 2020. Vol. 68. P. 35–76
40. Il Mediterraneo allargato e l'Italia : Dalla Guerra fredda al mondo post-bipolare / a cura di F. De Ninno, F. Cavo. Roma : Viella, 2024. 197 p
41. Virduci G. F. La Politica Estera di Craxi. Roma : G.A.N., 2011. 158 p.
42. Cranmer S. J., Menninga E. J., Mucha P. J. Kantian Fractionalization Predicts the Conflict Propensity of the International System. 2014. 15 p
43. Bassetti B. La politica estera di Bettino Craxi nel Mediterraneo: dalla segreteria al governo : tesi di laurea magistrale / Dipartimento di Scienze Politiche. Roma : LUISS Guido Carli, 2014. 151 p.
44. Diplomatici 33 saggi su aspetti giuridici e politici della diplomazia contemporanea / a cura di S. Baldi, G. Nesi. Trento : Università degli Studi di Trento, 2018.

45. Minolfi S. Dopo la "guerra fredda": geopolitica e strategia della NATO. Teoria e analisi nelle relazioni internazionali / a cura di L. Bonanate, C. M. Santoro. Bologna : il Mulino, 1986.
46. Brembilla L. P. Il Mediterraneo nella politica estera italiana dopo il bipolarismo : elaborato finale / Università degli Studi di Milano, Facoltà di Scienze Politiche, Economiche e Sociali ; relatore A. Colombo. Milano, 2018. 55 c.
47. Morin J.-F., Paquin J. Foreign Policy Analysis : A Toolbox. Palgrave Macmillan, 2018.
48. Bucarelli M. L'Italia e «l'ossessione libica» dell'amministrazione Reagan. Andreotti, Gheddafi e le relazioni italo-libiche / a cura di M. Bucarelli, L. Micheletta. Roma : Edizioni Studium, 2018. C. 54–130.
49. Tedesco L. L'America a destra : L'antiamericanismo nella stampa neofascista dal Patto Atlantico alla Seconda Guerra del Golfo. Firenze : Le Lettere, 2014. 103 c.
50. Paragano D. Le basi militari degli Stati Uniti in Europa: posizionamento strategico, percorso localizzativo ed impatto territoriale : dottorato di ricerca : M-GGR/02 / Università degli Studi di Trieste ; coordinatore M. P. Pagnini ; relatore L. Scarpelli. Trieste, 2008. 195 c.
51. Adrianopoli S. 1914: Neutralità o intervento? Strutture e tendenze nella politica estera dell'Italia liberale : tesi di laurea : Storia Contemporanea / Università degli Studi di Napoli "L'Orientale", Facoltà di Scienze Politiche ; relatore G. Civile ; correlatore G. Machetti. Napoli, 2006. 204 c.
52. De Lucia Lumeno F. Italy's Evolving Mediterranean Strategy: Migrations, Economic Diplomacy, and Regional Challenges from the Arab Springs to the Mattei Plan. *Journal of International Relations and Foreign Policy*. 2024. Vol. 12. pp. 38-46.
53. Goretti L., Simonelli F. Italy's Foreign Policy in 2023: Challenges and Perspectives. *Documenti IAI*. 2024. No. 24/01. 10 p

54. Aliboni R. Italy and the Mediterranean: Policies and Goals after World War II. Documenti IAI. 1997. No. IA19704. 6 p.
55. Hanau Santini R. Italian post-2011 foreign policy in the Mediterranean caught between status and fear: the case of Libya. Italian Political Science. 2020. Vol. 15, Issue 1. pp. 132-143
56. Colombo S., Palm A. Italy in the Mediterranean: Priorities and Perspectives of a European Middle-Power. Brussels; Rome: FEPS-Foundation for European Progressive Studies; Fondazione EYU, 35 p.
57. Balfour R., Cugusi B. The Return of Italy to the Mediterranean. Mediterranean Politics. 2007. pp. 153-156.

АНОТАЦІЯ

Лягуша М. О. Зовнішня політика Республіки Італія та її місце у Середземноморському регіоні (бакалаврська робота). Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025. 67 с. (рукопис).

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному аналізу зовнішньої політики Республіки Італія в умовах сучасних геополітичних трансформацій Середземноморського регіону. Досліджено історичну еволюцію зовнішньополітичного курсу Італії, сучасні пріоритети у сферах безпеки, енергетики та міграційної політики, а також інструменти реалізації дипломатичної стратегії. Особливу увагу приділено ролі Італії як посередника і регіонального гравця, участі у багатосторонніх ініціативах та застосуванню м'якої сили. Робота базується на міждисциплінарному підході з використанням історичних, політичних і контент-аналізів, що дозволило виявити ключові тенденції та виклики, які визначають політичну динаміку Італії у Середземномор'ї.

Ключові слова: зовнішня політика, Республіка Італія, Середземноморський регіон, дипломатія, національні інтереси, безпека, енергетика, міграція, м'яка сила.

ANNOTATION

Liahusha M. O. Foreign Policy of the Republic of Italy and Its Role in the Mediterranean Region (Bachelor's Work). Kharkiv: Kharkiv National University named after V. N. Karazin, 2025. 67 p. (manuscript).

This bachelor's thesis is devoted to a comprehensive analysis of the foreign policy of the Republic of Italy in the context of modern geopolitical changes in the Mediterranean region. The study explores the historical evolution of Italy's foreign policy, current priorities in the fields of security, energy, and migration, and the instruments used to implement its diplomatic strategies. Particular attention is paid to Italy's role as a mediator and regional actor, its involvement in multilateral initiatives, and the use of soft power. The work employs an interdisciplinary approach, incorporating historical, political, and content analysis to identify the key trends and challenges shaping Italy's regional policy in the Mediterranean.

Keywords: foreign policy, Republic of Italy, Mediterranean region, diplomacy, national interests, security, energy, migration, soft power.

ВІДГУК
на кваліфікаційну роботу бакалавра
4-го курсу групи ОП-41 денної форми навчання
спеціальності 052 «Політологія»
освітньо-професійної програми «Політичні технології та аналіз політики»
філософського факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Лягуші Марії Олександрівни
на тему: «Зовнішня політика Італійської Республіки та її місце у
Середземноморському регіоні»

Актуальність теми Лягуші Марії Олександрівни обумовлена тим, що розуміння зовнішньої політики як специфічного різновиду публічної політики, що розробляється та втілюється в життя державними інституціями, вимагає усвідомлення її сутності як своєрідної реакції держави на виклики та проблеми, що постійно виникають у динамічній міжнародній системі, при цьому головною метою такої реакції є забезпечення та захист національних інтересів. Інструменти зовнішньої політики, займають вагомую роль у сфері політичних технологій, у сфері аналітики взаємин між державами. Авторка звернулась до дослідження зовнішньої політики Італійської Республіки, особливу увагу приділяючи її місцю у Середземноморському регіоні. Сучасна міжнародна ситуація свідчить про актуальність поглиблення зусиль щодо розвитку міжнародних відносин на засадах співпраці та діалогу, для України цей напрямок має важливе значення, а обраний авторкою вектор розвідки має значущий характер. Робота Марії Лягуші є вдалим прикладом дослідження на перетині політичної науки та доробків у сфері міжнародних відносин. Це є особливо необхідним задля оптимізації політичних технологій щодо забезпечення міжнародної безпеки та стабільності.

На нашу думку, слід визначити наступні позитивні аспекти роботи: авторка ґрунтує своє дослідження на достатньо широкому колі сучасних джерел та літератури; робота має логічну структуру, демонструє системність підходу авторки; основні положення та висновки роботи мають самостійний характер; авторка виявила достатньо високу здатність застосовувати широкий добір методів. Мета та завдання роботи розкриті достатньо повно. Авторка розкриває теоретичні аспекти вивчення зовнішньої політики держав у міжнародних відносинах; аналізує історичну еволюцію зовнішньої політики Італії в контексті її середземноморської стратегії, виокремлює ключові етапи. Викликає схвалення визначення нею сучасних зовнішньополітичних пріоритетів Італії у Середземномор'ї, особливо аспекти безпеки, управління міграційними потоками та енергетичної політики. Оцінка авторкою ролі Італії як посередника та регіонального гравця, ефективності її дипломатичних зусиль, використання інструментів м'якої сили, участі у регіональних ініціативах

відповідає фаховим завданням роботи, дозволяє підкреслити прикладний характер роботи. Доробок авторки щодо характеристики основних принципів застосування «м'якої сили» у сфері міжнародних відносин, визначення її ролі, переваг та недоліків має як теоретичне, так і практичне значення. Важливим є те, що Марія Лягуша використовує свої напрацювання першого розділу задля розкриття питань прикладного характеру у другому розділі. Вона влучно звертається до історії зовнішньої політики Італії. Слід зазначити доречно використання авторкою порівняльного методу щодо розгляду еволюційних складових зовнішньої політики Італії.

Робота М. О. Лягуші має як теоретичне, так і практичне значення на сучасному етапі розвитку сфери міжнародних відносин, яка потребує відповідного ефективного рівня політичних технологій та політичного аналізу. В епоху інформаційних технологій та глобалізації «м'яка сила» як інструмент зовнішньої політики, орієнтири на регіональне лідерство має важливий характер, відповідає основним трендам розвитку. Для українських умов є вельми важливим використання прогресивних доробків країн ЄС у сфері зовнішньої політики, подальше поглиблення плідної співпраці.

Питання, визначені в роботі, розкрито, але вона не позбавлена окремих недоліків. Авторці слід було б звернути більшу увагу на вплив процесів глобалізації на складові зовнішньої політики Італійської Республіки, на розвиток «м'якої сили», як інструменту зовнішньої політики, зокрема. Авторці не завжди вдалося віднайти баланс між великим обсягом фактичного матеріалу та його аналітичним опрацюванням. Слід також наголосити, що український вектор зовнішньої політики Італії, хоча й не відноситься безпосередньо до обраного у роботі регіонального виміру, але є важливим показником регіонального лідерства цієї країни. Однак, ці зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки роботи.

У цілому кваліфікаційна робота бакалавра «Зовнішня політика Італійської Республіки та її місце у Середземноморському регіоні» є комплексним самостійним дослідженням, відповідає встановленим вимогам та заслуговує на оцінку «добре» (86 балів за 100-бальною шкалою), а її авторка, Лягуша Марія Олександрівна, гідна присвоєння кваліфікації бакалавра зі спеціальності 052 «Політологія» (ОПП «Політичні технології та аналіз політики»).

Керівник кваліфікаційної роботи:

д. політ. н., доц., професор
кафедри політології
Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна

Тетяна КОМАРОВА

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу бакалавра
4-го курсу групи ОП-41 денної форми навчання
спеціальності 052 «Політологія»
освітньо-професійної програми «Політичні технології та аналіз політики»
філософського факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Лягуші Марії Олександрівни
на тему:

«Зовнішня політика Італійської Республіки та її місце у Середземноморському регіоні»

Кваліфікаційна робота М. О. Лягуші є комплексним дослідженням зовнішньої політики Італії в умовах сучасних геополітичних викликів та трансформацій у Середземноморському регіоні. Тематика дослідження є вкрай актуальною, з огляду на геостратегічне значення регіону, міграційну кризу, енергетичну безпеку, збройні конфлікти та інституційні процеси в ЄС і НАТО.

У першому розділі роботи авторка детально проаналізувала теоретико-методологічні засади вивчення зовнішньої політики, окреслила понятійно-категоріальний апарат, розкрила підходи до вивчення державної політики на міжнародній арені та історичну еволюцію зовнішньополітичної стратегії Італії у Середземномор'ї. Робота відзначається опорою на широкий теоретичний матеріал, в тому числі англомовні та італійські джерела.

Другий розділ присвячено сучасним аспектам зовнішньої політики Італії. Авторка висвітлює ключові напрями італійської зовнішньополітичної активності: безпекову політику, енергетичні інтереси, управління міграційними потоками, а також інструменти «м'якої сили». Висвітлюються приклади участі Італії в регіональних ініціативах, роль у формуванні політики ЄС щодо Північної Африки, а також оцінюється дипломатичний потенціал Риму як посередника.

Окрему увагу заслуговує застосування системного, порівняльного, інституційного та контент-аналізу. Лягуша Марія вміло поєднала академічну глибину з прагматичним аналізом міжнародної політики. Висновки обґрунтовані, логічно випливають із змісту роботи та охоплюють як історичну,

так і актуальну складову проблематики. Робота побудована логічно, має чітку структуру, стиль викладу науковий і лаконічний.

Кваліфікаційна робота містить 59 наукових джерел, у тому числі монографії, статті, офіційні документи та дослідження аналітичних центрів. Варто також відзначити високий рівень академічної грамотності й послідовності викладу матеріалу.

До незначних зауважень можна віднести надмірну деталізацію окремих історичних фактів, які частково ускладнюють сприйняття основного аналітичного матеріалу, а також деяку лінійність подачі в окремих підрозділах. Водночас ці моменти не впливають суттєво на загальну якість дослідження.

Загалом кваліфікаційна робота бакалавра «Зовнішня політика Італійської Республіки та її місце у Середземноморському регіоні» повністю відповідає встановленим вимогам до бакалаврських досліджень, є самостійним та якісним науковим аналізом актуального міжнародно-політичного питання.

Робота заслуговує на оцінку «відмінно» (90 балів за 100-бальною шкалою), а її авторка — Лягуша Марія Олександрівна — гідна присвоєння кваліфікації бакалавра зі спеціальності 052 «Політологія» (ОПП «Політичні технології та аналіз політики»).

Рецензент:

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

В. П. Кононенко

